

Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD), I/1 (2012), 275-311

I. BALKAN SAVAŞI ÖNCESİNDE OSMANLI ASKERİNİN TALİM - TERBİYESİ VE SONUÇLARI ÜZERİNE BİR DENEME

Suat ZEYREK*

Özet

Osmanlı Ordusu'nun Meşrutiyet öncesinde bazı eksikleri vardı. Buna ek olarak meşrutiyetle birlikte ordunun siyasetle meşgul olmaya başladığını görüyoruz. Siyaset hastalığı orduyu esas görevini yapmaktan uzaklaştırmıştı. Orduda itaat bozulmuş, askeri hiyerarşi işlemez hale gelmişti. İç ve dış olayların yıpratıcı bir hale geldiği dönemde ordunun bu vaziyette olması, beklenen tehlikeler karşısında hazırlıksız yakalanmasına neden olmuştu. Bu şartlarda Balkan Savaşı felaketle sonuçlanmış ve bütün bir Rumeli toprakları kaybedilmişti. Yenilgi üzerine tahliller yapılmış ve eksikliklerin giderilmesi hedeflenmişti. Fakat bu defada başka bir yanlışlık yapılmış, ordunun eğitimi Alman Heyetine teslim edilmişti. Bu da yeni bir savaşa girilmesinde etkili olmuş ve daha büyük kayıplar yaşanmış ve devletin tasfiye edilmesine ortam hazırlamıştı.

Anahtar Kelimeler: Talim ve Terbiye, Zabitan grubu, Balkan Savaşı, Meşrutiyet, askeri darbeler, Goltz Paşa, 3. Ordu, Mustafa Kemal, Rumeli, Alman Islah Heyeti.

* Dr., İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, szeyrek92@hotmail.com.

**An Essay on the Education and Training of Ottoman Soldier
Before the First Balkan War and It's Results**

Abstract

There were some limitations for the Ottoman Army before the constitutional monarchy. In addition with the constitution the Army began to engage in politics. The main task of the army was thrown out by this political disease. Obedience in the army is corrupted, the military hierarchy moribund. The army has become a harrowing period of internal and external events have this condition, had been expected to be caught unprepared in the face of danger. In these circumstances the Balkan War ended in disaster, and all Rumeli had been lost. The analyzes was made on defeat, and the deficiencies was aimed to resolve. But, at that time, the another mistake was made as the Board of Army had been delivered to the German military training. This was effective in causing a war with a new and larger media prepared to liquidate the losses occurred and the state.

Keywords: Education and Discipline, officer group, Balkan War, the constitutional monarchy, military coups, Goltz Pasha, 3rd. Army, Mustafa Kemal, Rumeli, the Board of the German breeding.

Giriş

Askerlerin siyasetle meşgul olmaları meşrutiyetten çok önce başlamış ve askerler kendilerini siyasi bir mücadelenin içinde bulmuşlardı. 1875’de Süleyman Paşa, Askeri Mektepler Nazırlığı’na mirliva rütbesi ile tayin edilerek, ordunun ihtiyacı olan disiplinli ve askeri terbiyeden geçmiş subayların yetiştirilmesi hedeflenmişti. Fakat çok geçmeden Süleyman Paşa, Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesi olayında, emrindeki Harbiye öğrencileri ile Dolmabahçe Sarayı’nı karadan sararak etkili olmuştu. Bu olay 1826’dan beri normalleşen sistemi yeniden bozmuş ve Harbiye’den çekinilmesine neden olmuştu.¹ Aynı zamanda ordu, 50 yıl aradan sonra yeniden aktif siyasetin içine girmiş ve esas amacından sapmaya başlamıştı. Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesine Harbiye’nin karışmasını bazıları, “*Harbiye ülkede önemli roller üstlenmeye başla-*

1 Yusuf Çam, **Atatürk’ün Okuduğu Dönemde Askeri Okullar (1792-1902)**, Ankara 1991, s. 129-130.

mıŖ, ũlkenin siyasi sorunlarıyla yakından ilgilenmiŖti” Ŗeklinde yorumlamıŖtı. II. Abdũlhamit, Zeki PaŖa’nın teklifiyle Almanya İmparatoru’ndan askeri eğitim geliŖtirilmesi için Von der Goltz’un Tũrkiye’ye gŖnderilmesini istemiŖti. 1883’te Tũrkiye’ye gelen Goltz’a mirliva rũtbesi verilerek Askeri Mektepler MũfettiŖliđine getirilmiŖti. Goltz Fransız etkisindeki Tũrk askeri eğitimini, Alman etkisine sokmaya alıŖmıŖtı. Osmanlı Ordusu’nda nazari eğitimden tatbiki eğitime doğru bir geiŖ baŖlamıŖtı. Goltz’un çabaları sadece Harbiye ile sınırlı kalmamıŖ, bũtũn askeri sistemi Alman sistemi ũzerine kurmaya alıŖmıŖtı.²

Osmanlı Devleti’nin son dŖnem askeri sınıfı, Alman sisteminin hâkim olduğu Harbiye Mektebi’nden mezun olmuŖlardı. Bu okullarda Goltz PaŖa baŖta olmak ũzere ders veren Alman subaylarının Osmanlı İmparatorluğu’na taŖıdıđı temel fikir, tũm milleti silâh altında tutmayı amaçlayan militarist bir dũnya gŖrũŖũydũ. Bu sistemde yetiŖen subaylar Pozitivizm ve aydın despotizminin etkisi altında kalmıŖlardı. Bu subay sınıfının fikir altyapısında geleneksel kaynakların yeri oldukça sınırlıdır. Bundan dolayı olayların tarihsel arka planına kafa yormak yerine, gũndelik hayatın içinden ũretilen, bir tũr hal çareleri arama siyasetine yatkın idiler. Dolayısıyla rejimin “i dũŖmanlara” karŖı korunmasında ordunun gũcũne baŖvurmaktan ekinmiyorlardı. Sistemin temelinde genç yaŖtayken bir subay adayını askeri değerlerle yoğurmak gibi bir hedef vardı. Uzun bir askeri eğitim, ortaokuldan itibaren parasız ve yatılı bir ortamda askeri değerlerin ũstũn tutulduğu ve vatan kurtarmanın ana amaç olduğu bir atmosferdi.³ Yeni okullardan mezun olanlar yeni değerlerle çıkıyorlardı. Merkezi otoriteye daha gũlũ karŖı çıkıyorlardı. Yeni sistemin Ŗzũ, “*OrdulaŖmıŖ milletin idaresi siyasetçiler değil, askerlerdir*” kanaatine dayanıyordu. Genç zabitlere “ũlkenin seçkinleri oldukları zadedan evladının imtiyazlarını ciddiye almamaları, memleketin asıl sahiplerinin zabitler olduğu” sistemli bir telkinle Ŗđretiliyordu.⁴ Ordu bir yandan modernleŖirken militarist Alman ideolojisi ile de çepeçevre sarılmıŖtı. Açıkça siyasete mũdahale ve iŖtirak edilmeye baŖlanmasıyla, bazı subayların gŖrevini kŖtũye kullanarak tũrlũ yolsuzluklara girdik-

2 Cemalettin TaŖkıran, **Yũzyıllardır Harbiye**, İstanbul 2009, s. 54.

3 Ŗerif Mardin, **Tũrkiye’de Toplum ve Siyaset**, İstanbul 1994, s. 220.

4 Mardin, **a.g.e.**, s. 222-223.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

leri görülmüştü. Askeri sırları ifşa edecek derecede gazetelere makale verenden, verilen memuriyetlere gitmekte direnenlere kadar değişik olaylar yaşanıyordu.⁵ II. Abdülhamit'in idare tarzına karşı Harbiyelilerin büyük tepkisi vardı. Bütün Harbiyelilerde hürriyet ortak bir istek ve ideal denirse de bu pek doğru bir tespit değildir. Şerif Mardin, "*Jön Türklerin en derin özlemlerinin hürriyet olmuş olduğu doğru değildir. Jön Türklerin en derin isteği Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını durdurmaktır*" demektedir.⁶ Harbiye'nin başına getirilen İsmail Fazıl Paşa'dan Vehip Bey'e kadar, komutanlar cehalet ve disiplinsizlikle mücadele ederken Harbiyelilerde iktidarla mücadele halinde idiler. Harbiye'de öylesine hareketli günler yaşanmaya başlamıştı ki 31 Mart Olayı sonrasında derslere bir süre ara bile verilmişti.⁷ Askerlerin 31 Mart olayına karışması ve karıştırılması ciddi bir tehlike olarak ortaya çıkınca askerlere sık sık nasihatler edilmeye başlanmıştı. Askerlik bir fabrikaya benzetilerek çarkların, birinin intizam ve itaatte serkeşlik etmesinin bütün bir fabrikayı bozacağı izah edilmişti. Askerlerin Yeniçerilere benzememesi, aksi halde hukukun çiğnenme ihtimali nazara verilerek, ulul emre itaatin farz olduğu ikazları yapılmıştı.

Meşrutiyetin ilan edilmesine rağmen özellikle 3. Ordu'da bazı itaatsizlikler devam ediyordu. Hatta Meşrutiyetin ilanındaki etkili rollerine rağmen Enver Bey, İsmail Hakkı Bey ve Fethi Bey gibi şahıslar siyaset ile alakalarını kesmek amacıyla, Avrupa ordularındaki disiplini görmek, nazari ve tatbiki kabiliyetlerini geliştirmek için batı başkentlerine askeri ataşe olarak gönderilmişlerdi. Bu sadece bazı kimselerin politize olmalarını engelleyici küçük bir tedbirdi. Fakat büsbütün sorunu çözmek mümkün değildi. Nitekim Goltz Paşa, 3. Ordu'yu, "*Askeri Cumhuriyet*" olarak tarif etmişti.⁸ Rus sefareti Baştercümanı Mandelstam'ın da İttihat ve Terakki erkânından naklen anlattığı acı bir hakikat vardır. 3. Ordu zabıtları yıllarca Bulgar, Sırp ve Yunan çeteleriyle çarpışa çarpışa çeteleşmiş ve netice itibarıyla bu ordu, zihniyet bakımından büyük bir çete haline

5 Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım**, c. I, İstanbul 1992, s. 44.

6 Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 305.

7 Taşkiran, **a.g.e.**, s. 80.

8 A. İzzet Paşa, **a.g.e.**, I, s. 45.

gelmiştir.⁹ Aynı düşünceleri çok önemli bir Türk subayı olan Yarbay Mehmet Nihat Bey de tasdik etmişti: “*Ordu içi boş bir ağaçtı. İlk esen fırtına ile sarılmaya ve devrilmeye mahkûmdu. Sevk ve idarece en müteşebbisler; harbi bir çete kavgası mahiyetinden daha yüksek görmüyorlardı*”.¹⁰ Mustafa Kemal’de İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Selanik’te toplanan 1909 Kongresi’nde bu duruma işaret etmişti. “*İnkılabı, ordumuzun yardımıyla yaptık. Ondan sonrasını getiremedik. Askerler cemiyet içinde kaldıkça ne partimiz, ne de ordumuz olacaktır. Cemiyetimiz hala orduya dayanıyor. Bu sebeple orduda disiplin sakatlanmış, talim ve terbiye aksamıştır. Subaylarının çoğu cemiyetten olan 3. Ordu modern bir ordu sayılamaz. Orduya dayanan cemiyette, millet içinde kök salmamıştır. Ordu içinde kalacak dostlarımız artık politika ile uğraşmamalıdır. Bütün gayretimizi ordumuzu güçlendirmeye vermeliyiz.*” demişti.¹¹ Hatta kongre kulislerinde III. Selim ve Sultan Abdülaziz faciaları ve bu olayları takip eden çok elemli savaşların sebepleri tekrar incelenmişti.

Ali Fethi Bey, askerliğin aşk ve heves olduğunu, siyasetin ise mücadele ve münazaat olduğunu, buna az çok bir müdahale olması durumunda menafi milliyeye zarar verdiğini söylemektedir. Ali Fethi Bey devamla: “*Zabitlerimiz, 1908’de nasıl hakiki vazifelerini tayin etmişlerse bundan sonraki vazife ise senelerden beri terk ve ihmal edilen talim ve terbiye-i askeriye ile iştigal ederek ordunun maddi ve manevi bakımdan mükemmel bir hale gelmesini sağlayacaktı*” diyordu.¹² Bu temenni gerçekleşmediği gibi Osmanlı Ordusu, Osmanlı millet-i musellehası olma yolunda hızla ilerlemişti. Gelişen olaylar karşısında tereddütlü olan Harbiye Mektebi’nin yıllanmış eski hocaları meşrutiyetten hemen sonra dağılmışlardı. Yerlerini okuldan bir sene evvel yetişmişler işgal

9 İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c. IV, İstanbul 1972, s. 360.

10 Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, c. II/II, Balkan Savaşları, Ankara 1991, s. 6.

11 Tefrik Rüştü Aras, **Görüşlerim**, İstanbul 1968, s. 218; Taşkıran, **a.g.e.**, s. 223. Selanik Kongresi’nde Mustafa Kemal’in görüşleri, 2. Ordu’da görevli Kazım Karabekir ve İsmet Beyler tarafından kabul edilmişti. Bunun üzerine kongrede ordunun politikadan uzaklaştırılmasına karar verilmişti. bkz. Aras, **a.g.e.**, s. 219.

12 Ali Fethi, “İnkılâbı Ahirde Osmanlı Ordusu’nun Politikaya Suret-i Müdahalesi”, **Asker**, s. 3, İstanbul 1324, s. 123,127.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

ediyorlar, bunlarda sık sık taburlara çıkarak dağılmışlardı. Artık buradan yetişecek subayların ilimce ne kadar geri kalacağı açıkça ortadadır. İbrahim Hilmi, meşrutiyet döneminde öğretmenliğin daha ziyade istismara uğradığını iltimas için kullanılan bir meslek haline geldiğinden şikâyet ediyordu.¹³ Zabitan sınıfını etkileyen önemli bir sorun daha vardı. O da adi suçlardan dolayı Divan-ı Harplerce mahkûm olmuş çok sayıda zabitan Meşrutiyetten sonra orduya tekrar alınmış ve terfian kabul edilmişlerdi. Hatta Ergiri Mebusu Müfit Bey, meclise bir sual takriri vererek, “*Ordumuzda katillerin ve sirkat ile mahkûm olmuş olanların bulunmasını kabul edelim mi?*” diye sormuştu.¹⁴ Seferberlik sırasında Gümölcine’de 3 bin askerli bir alayın komutanı bütün askerler silâh altına alınmaya kadar alayının başına geçmeyi reddetmişti. Savaş bütün hızıyla devam ettiği sırada subay çadırlarına fahişeler girebiliyordu. Ateşkes sırasında düşman işgal ettiği ülkede yollar inşa ederken, Edirne komutanı, subayları sefahat yerlerinden uzak tutmak için, düşmanın her türlü sürprizlerine karşı hazır olunmaya davet eden günlük emirler yayınlıyordu.¹⁵

Nitekim ordunun hali ilk olarak 1910 Edirne manevralarında ortaya çıkmıştı. Ordunun sevk ve idaresinin modern harp anlayış ve kanunlarından uzak olduğu görülmüştü.¹⁶ Fakat Goltz Paşa, “İkametim müddetince Selanik, Manastır, Üsküp ve Siroz havalisinde manevralar yapıldı. Daha fazla yapılamazdı. Ordunun cengâverlik hasletini tahkim etmek için çalışmak lazım idi. Her şeyi yeni yapmak icap ediyordu” demektedir.¹⁷ Bu manevra iki yıl sonra yapılacak

13 İbrahim Hilmi, **Maarifimiz ve Servet-i İlmiyemiz**, (haz. Melek Dosay Gökdoğan), Ankara 2000, s. 34-35.

14 **MMZC**, Devre:1, İnikad:41, cilt:2, Sene:2, s. 328-329. (2 Şubat 1325/15 Şubat 1909)

15 Rıfât N. Bali, “Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük-II”, **Tarih ve Toplum**, c. XXXII/191, (Kasım 1999), s. 23.

16 İbrahim Hilmi, **Balkan Harbinde Neden Münhezim Olduk I**, İstanbul 1329, s. 52; Mahmut Muhtar, **Acı Bir Hatıra 1328 Balkan Harbi’nde Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa’nın Hatıratına İkinci Şark Ordusu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa’nın Cevabı**, Kahire 1932, s. 15. (Bu eser bundan sonra “Acı Bir Hatıra” olarak kısaltılacaktır)

17 Von der Goltz, **Genç Türkiye’nin Hezimet-i İmkân ve İtilası**, (mütercim: H. Cevdet), Dersaadet 1332, s. 15.

Türk - Bulgar Savaşı'nın da bir provası durumundaydı. Kaldı ki mütemadiyen kadrolar değiştiği ve düzenlemeler yapıldığı için manevraların ve harp oyunlarının tekrarlanması icap ederdi. Daha da önemlisi askerliğin ruhu olan müfredat talimlerinin ihmal edilmemesi gerekiyordu.¹⁸ Eğitim ve tatbikatlar yeterince yapılamadığından sevk ve idare bilgi ve yeterlilikler zayıftı. Dolayısıyla birliklerin eğitimi yetersiz kalmıştı. Özellikle Arnavutluk bölgesindeki birlikler, aralıksız isyanlar ve eşkıya takibiyle uğraştıklarından, normal askeri eğitim yapamıyorlardı. Bu sebeple disiplinleri zayıflamıştı.¹⁹

Zabitan Grubunun Durumu

1907 sonlarında Edirne ordugâhında bütün hazırlıklar, Bulgaristan'ın muhtemel bir saldırısına karşı yapıyordu. Bulgar komitacılarının sürekli Türk köylerine taarruzları Bulgarlarla bir savaşı kaçınılmaz hale getiriyordu. Bundan dolayı subayların yetişmesine önem veriliyordu. Ahmet Muhtar Paşa'nın subayları iyi yetiştirmek için büyük çabalar sarf etmekte subay adaylarına tophaneyi göstermek için özel padişah emri bile çıkartmıştı.²⁰ Rumeli'nin baştanbaşa tehlikede olduğunu herkes görüyordu. Burada bütün sorumluluk padişaha yüklenerek, çözüm olarak onun idaresinin yola getirilmesi görüşleri ağırlık kazanmıştı. Burada hedef kitle 3. Ordu'nun subayları idi. Zaten 3. Ordu'nun subayları da heyecan içinde bekliyorlardı. Sonuçta Edirne'de İTC kurulmuş ve çalışmaya başlamıştı. İTC'nin kurucusu İbrahim Temo burada ilginç bir tespitte bulunmaktadır. "1887'de bütün talebe tarafından tıbbiyenin de diğer yabancı fakülterlere benzemesi için düzenlediğimiz tasarı, müdüriyet ve nezaretçe kabul edilmiyordu. İç işlerine karıştığımız iddiasıyla müdür Namık Bey tarafından baskılar başladı. Bu baskıya karşı grev yapmaya karar verdik ve olay büyüdü, biz okulu boşalttık ve iş fena bir şekil aldı. Okul askeri birlikler tarafından abluka altına alındı, bir hafta sonra padişah iradesiyle

18 Ashmead Bartlett, **Esbab-ı Hezimet ve Felaketimiz**, (mütercim: Ebulnüzheth Hakkı), Dersaadet 1329, s. 12.

19 Genelkurmay Başkanlığı, **Balkan Harbi Garp Ordusu Karadağ Cephesi**, c. III/III, Ankara 1984, s. 37.

20 **Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları Harbiye'den Dersim'e 1890-1914**, (yay. Sami Önal), İstanbul 2006, s. 108.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

mektebe kabul olunduk”.²¹ Bu yaşananları Temo, İttihat ve Terakki'nin kurulmasını hazırlayan nedenlerden biri olarak göstermektedir. 3. Ordu mensupları, Avrupa'da Rumeli'ye karşı hazırlanan tertiplerden süratle bilgi sahibi olduklarından büyük kaygılar içinde her derdin devası olarak Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesini istiyorlardı. Bundan sonra 3. Ordu'nun subayları bütün mesailerini meşrutiyetin yeniden kazanılmasına ayırmışlar, buna 2. Ordu'da katılmıştı. 2. ve 3. Ordu'nun iştirakiyle başlayan darbe ile meşrutiyet ilan edilmişti. Fakat bu süreçte ordu çok ihmal edilmiş ve şikâyet olunacak bir hale gelmişti. Kışlalarda vazifeler eksik kalıyor, herkes her yerde devletin bütün işleri için nutuklar söylüyorlardı.²² Meşrutiyet için milletle birlikte cihat yapan bu ordu, Selanik'in işgali karşısında aynı duyarlılığı maalesef göstermemişti.

Meşrutiyetten sonra siyasi ve milli kültürün temelleri Balkan komitacılığında çok etkilenmişti. Aydınlar gibi subaylar da idealsiz bir hale gelmişlerdi. Hâlbuki aynı yıllarda Japon efkârında ideal şöyle idi: “*Biz ancak Almanları karada, İngilizleri de denizde mağlup ettikten sonra memnun olabiliriz*”. Osmanlı Ordusu'nda ise Japonların bu ideali şöyle anlaşılıyordu: “*Bütün amal ve efkârımız hafız-ı vatan olan silahta, orduda içtima etmelidir*”.²³ Bunun sonucu olarak da subayların çoğunluğu siyasetle uğraştılar, bu da ordunun disiplininin bozulmasına yol açmıştı. Siyasi partiler orduyu etkileri altına almıştı. Mesleklerinin dışına çıkan subayların, görev ve sorumluluk duyguları, ülkenin gidişatı ile çelişki halindeydi. Ruh ve düşünce dünyasından Kızıl Elma'nın alınması Türk ordusunu hareketsizliğe itmişti. Subaylık sadece terfi almak mücadelesine dönüşmüştü. Kurmay olamayan subaylarla, kurmay subaylar arasında bir tartışma başlamıştı. Kurmay subayların her rütbede bir askeri kıtaya komuta etmelerini, kendi terfilerine engel olarak görmüşler ve konu Meclis-i Mebusan'a kadar gitmişti. Nuri Conker, “*93 Harbinin bir yadigârı olan Florya mesiresi civarında inşa edilmiş Rus abide-i zaferinin, bizim için bir tefekkür mektebi ve*

21 İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları, Arba yay., İstanbul 2000, 12; Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İletişim yay., İstanbul 2006, s. 71.

22 İsmet İnönü, **Hatıralarım (1884-1918)**, (haz. Sabahattin Selek), İstanbul 1969, s. 61.

23 Zekeriya Kurşun, “II. Meşrutiyet'in İlk Beyannamesi: Üçüncü Orduya Selam”, **100. Yılında II. Meşrutiyet: Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyum, 22-24 Ekim 2008**, İstanbul 2009, s. 19.

mülâhaza olmalıdır” demişti.²⁴ Zabitlerin bu kadar acı mağlubiyetleri kolay olarak kabullenememeleri gerekiyordu. Harpte yenilmek bir ordu için kabul edilemeyecek bir durumdu. İntikam fikri, ordunun harekât rehberi olmalıdır. Bütün komutanlar kendilerine Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa’yı örnek almalıydılar²⁵. Mustafa Kemal Bey, “*Bir ordunun kıymeti, zabitan ve kumanda heyetinin kıymetiyle ölçülür*” dedikten sonra bir subayı şu şekilde tarif etmişti: “*Bir subay, sanatı adına, hayatına ve varlığına hiç önem vermeyecek, rahatını ve hayatını katiyen feda etmeyi göze almak ve emrindeki efrat için numune-i imtisaldır*”.²⁶ Ancak Nuri Conker, “*Bizde ne yazık ki vatan uğrunda can feda etmeyi can borcu bilmek, vatanın selameti için bunu lazım ve şerefli bir vazife addetmek henüz lüzumu derecede neşvünema bulmamıştı*” diyecekti.²⁷ İttihatçı bazı subaylar, ordunun yenilmesinden Nazım Paşa’yı sorumlu tutabilmek için yerlerini dahi terk ediyorlardı.²⁸ Hatta “*biz niçin savaşıyoruz*” diyen zabitler dahi vardı.²⁹ Bazıları da Balkanlarda savaş başladığı bir ortamda, “*Mevcut durum korunacakmış niçin kan döküyoruz*” diyorlardı. Subayların idealsizliği hükümetin idealsizliğinden geri kalmıyordu. Herşeye rağmen Osmanlı Ordusu’nun bütçesi Bulgar ordu bütçesinden dört, müttefiklerin ordu bütçeleri toplamından iki kat fazlaydı. Fevzi Çakmak, bu sebeple “*Milletimiz ordudan, ödediği para ile münasip iş görmemişti*” der.³⁰

24 Mehmet Nuri Conker, **Zabit ve Kumandan**, İstanbul 1998, s. 29.

25 Conker, **a.g.e.**, s. 30. Gazi Osman Paşa, bir gün karargahında otururken bir düşman top mermi parçasının, önündeki kahve takımını alıp gitmesi karşısında gayet lakayt davranmıştı. Bu kendilerinin hayatına ne kadar ehemmiyet verdiklerinin bir delili idi. Nuri Conker, “asker hayatının, vazife tehlikesi karşısında bundan fazla ehemmiyeti olmamalıdır” demişti.

26 M. Kemal Atatürk, **Zabit ve Kumandan İle Hasbihal**, İstanbul 2006, s. 11-12.

27 Atatürk, **a.g.e.**, s. 54-55.

28 Cafer el-Askeri, *İsyancı Arap Ordusunda Bir Harbiyeli*, (çev: Halit Özkan), İstanbul 2008, s. 175. Cafer el-Askeri, “*Bu durum fena halde midemi bulandırmıştı. Askerlik onurum olmasa yerimde bir dakika durmaz, kaçan Türk subaylarına katılırdım*” demiştir. **a.g.e.**, s. 175.

29 Georges Remond, **Bir Fransız Gazetecinin Balkan Harbi Hatıraları Mağluplarla Beraber**, (haz. Muammer Sarıkaya), İstanbul 2007, s. 127.

30 Fevzi, **Garbi Rumeli’nin Sureti Ziyai ve Balkan Harbinde Garp Cephesi**, İstanbul t.y., s. 12.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

II. Abdülhamit Harbiyelilere karşı endişe içinde olmakla birlikte ordudaki mektepli subay sayısını artırmak için beş ordu merkezinde birer Harbiye Mektebi açılmasını istemişti. Edirne, Manastır, Erzincan, Şam ve Bağdat'ta bu okullar açılmıştı. Fakat bu okullar uzun ömürlü olmamıştı. Orduda ameli ve nazari, esaslı surette bir talim ve terbiye için Numune alayları kurma kararı alınmıştı. Almanya'dan iki subay getirilmişti. Kaymakam Anderton topçu alayının başına, Süvari Binbaşısı Von Fareza da süvari alayının başına geçirilmişti. Alman Ordusu'nda takip edilen usul ve yöntemler kullanılarak diğer alaylardan dönüşümlü olarak zabitan, küçük zabitan ve efrat celp edilerek talim ve eğitimden geçiriliyordu. Alman subaylarının buldukları alaylardaki görevleri adeta birer öğretmenlikti. Aynı zamanda bu kişiler alay komutanı sıfatıyla tam salahiyyetle alayları idare edeceklerdi.³¹ Bu durum mahsurlu bulunmuş bir savaş sırasında ordunun yabancı eller elinde olmasının doğuracağı zararlar ortaya konulmuştu. Bu tartışmalar sonunda Alman komutanlar sadece bir muallim gibi talim ve terbiyeden sorumlu olacaklar ve alay komutanları talim ve terbiye işlerine karışmayacaktı. Alman subayları da idare ve seferberliğe yönelik işlerine karışmayacaklardı.³² 31 Mart isyanından sonra Mahmut Şevket Paşa'nın, bütün ordular üzerindeki gücü telkin yapacak noktada idi. Fakat çoktan 2. ve 3. Ordu karargâhlarında subayların hayatında siyasi olaylar etkili olmuş, Selanik'te İttihat ve Terakki Kongresi ile irtibat sağlamışlardı. Her ne kadar Selanik Kongresi'ne Mustafa Kemal Bey'in subayların siyasetten ayrılması tezi damgasını vursa da genel durum değişmemişti. Bununla birlikte 1909 yılı yazında ordu teşkilatının esaslı bir şekilde değiştirilmesine başlanmıştı. Bu sistemde ordu, kolordulardan, fırkalardan, alaylar ve taburlardan meydana gelecekti.³³ Bu sistem Ahmet İzzet Paşa'nın bir düşüncesi olup, bugünkü ordu yapılanmasının da temelini oluşturmuştur.

Balkanlarda Bulgarların seferberlik ilan ettikleri duyulduğu halde özellikle zabitan takımında ve halkın bazı kesimlerinde bir heyecan hâsıl etmemişti. Al-

31 **ATASE. BLH**, Klasör:17, Dosya:26, Fihrist:1. (27 Mart 1912 tarihli 5. Kolordu Komutanı Mirliva Mehmet Sait Paşa'dan Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazı).

32 **ATASE. BLH**, Klasör:17, Dosya:26, Fihrist:1. (27 Mart 1912 tarihli 5. Kolordu Komutanı Mirliva Mehmet Sait Paşa'dan Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazı).

33 İnönü, **Hatıralarım (1884-1918)**, s. 82.

man subaylarının etkisinden sonra Türk subaylarının milliyetçilik anlayışlarında ve vatan kavramlarında bazı değişimler olmuştu. Çoğunluğu Türk olmayan toprakların savulmasını gereksiz görmeye başlamışlardı. Bazılarının “*bir bu eksikti*” dediği duyulmuştu. Çünkü bu ordu, 1908 ile 1913 arasında çok sayıda görev dışı sorumluluk üstlenmiş, hükümetlerin değiştirilmesinde ve siyasetin düzenlenmesinde etkili olmuşlardı. Enver Paşa’nın amcası Halil Paşa, “İstanbul’un aczi aşikâr, Sarayın sersemce idaresi başımıza her gün yeni bir bela açıyor. Bizler devlet idaresine yeni bir şekil vermezsek, bu keşmekeş yıllarca sürer. İşin sonu yoktu ve devlet gümbür gümbür gidiyor. Biz vatana elimizi uzatmazsak kim uzatırdı. Saray nüfuzunun yıkılması, yerine milletin kudreti elinde toplanması, mektep sıralarından beri kafamıza yerleşmişti”.³⁴ Osmanlı subaylarının görev dışı işlerle uğraşmasından dolayı Karadağ Ordusu’nu bir Rus Generali olan Purtopof’un eğittiği, ayrıca Karadağ’a büyük maddi destekler sağladığı bilgileri dikkati çekmemişti.³⁵ Yunan Ordusu’nda Fransız askerinin, Bulgar Ordusu’nda Alman subaylarının görev yaptığı bilinmeyen şeyler değildi. Çetine’de bulunan Harp Okulu bir Rus subayının gözetiminde bulunuyordu. Karadağ’ın Osmanlı Devleti’ne savaş açmasından hemen önce bile Erkan-ı Harbiye Riyasetinin henüz bir hazırlık yapmadığı görülmüyordu. Öyle bir seferberlik yapılmıştı ki emsali hiçbir ciddi devlette ne de daha önce Osmanlı Devleti’nde görülmemişti. Seferberlik emrine uyup da gelmiş erler, yetişmiş, yetişmemiş, genç, ihtiyar bakılmaksızın sınıflarına da bakılmadan fırkalara sevk edilmişti. Askerliğini piyade yapmış olanlar topçu birliklerine, topçu olanlar piyadeye, süvariler topçuya, deniz askerleri süvariye gönderilmişti. Keskin nişancı askerle, silahı tanımayanlar aynı bölüğe verilmişti.³⁶ Kolordu dâhilinde siyasetle iştiğal etmeyen yerlerde vardı. İzzettin Çalışlar’a göre burada da başka sıkıntılar vardı: “5. Kolordu dâhilinde siyasetle iştiğal gözükmeydi. Fakat arzular ve kalpler müttehit değildi, zabitan bu ahval-i ruhiyede iken talim ve terbiye kâfi değildi. Bunun muhtelif sebepleri vardı. Bu kolordu da 12 tabur 1911’de kurulmuştu. Mevcut olanlar ise diğer taburlardan celp suretiyle alınmış olduğundan terbiyeleri noksandı. Bilhassa küçük

34 Ahmet Turan Alkan, **II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset**, İstanbul 2006, s. 35.

35 **Balkan Harbi Garp Ordusu**, c. III/III, s. 39.

36 Yılmaz Öztuna, **Avrupa Türkiyesi’ni Kaybımız**, İstanbul 2006, s. 98.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

*zabitler yoktu. Bu taburların tesisi ve harbe kabiliyetli olmaları için bir sene müddet kâfi değildi. Kolordu ve Fırka komutanlarının zihinlerini meşgul eden o sıralarda Selanik'te toplanan İTC'nin merkez komitesinin tertibatını almak ve o sırada mevcut hükümeti takviye etmekte.*³⁷

Yakup Kadri, “İstedığınız kadar rejimi değiştirin istediğiniz kadar adam getirip götürün bu gemiyi yürütemezsiniz çünkü kazanı yanmıyor. Çünkü merkezi harekettten yoksun bir cisimdir. İdealsiz bir orduya ne kadar düzen ya da düzensizlik sokarsanız sokun içindeki dağınıklığı düzeltmek mümkün değildi. Meçhule doğru yürümektense yerinde saymayı tercih ediyordu” demişti.³⁸ Yenilgiler birbirini izleyince morali çöken ordu, inanmadan amaçsız, gelişigüzel bir şekilde savaşıyordu. En küçük rakip olarak Karadağ Ordusu'nda ise moral değerleri en üst düzeyde tutuluyordu. Kral Nikola devamlı halkın karşısında, halka ve askerlere cesaret ve moral verici konuşmalar yapıyordu. Karadağ Ordusu'nda sevk ve idare için personel iyi seçilerek yapılıırken, Türk komutanlar askeri nereye ve nasıl götüreceklerini bilmiyorlardı. Nerede bir terslik çıkarsa ilk çekilen ve kaçanlar subaylar oluyordu. Osmanlı ordusunu her şeyden önce felakete sürükleyen subaylar olmuştu. Eğer subaylar, olduklarından bir parçacık iyi olsalardı belki bu ordu böylesine korkunç yenilgiler almazdı.³⁹ Pirlepe'de bir kaymakam, “*Her şey mahvoldu, bu askerle harp etmek muzaffer olmak imkân haricindedir. Benim kendimi idare edecek birkaç param var Avrupa'ya gider konuştuğum birkaç lisan sayesinde imrarı hayat ederim*” diyebiliyordu.⁴⁰ İbrahim Hilmi, yaşananları temelde eğitimsizlik ve toplumun yanlış eğitim anlayışının bir sonucu olarak görüyordu. Müslüman çocukların beşikten itibaren, “*Paşa olacaksın, zabit olacaksın*” şeklinde büyütüldüğünü herkesin memuriyet hisleriyle dolu olduğunu, okulların memur hazırlama amacı

37 İsmet Görgülü-İzzettin Çalışlar, **On Yıllık Savaşın Günlüğü Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları Orgeneral İzzettin Çalışların Günlüğü Hatırat-ı Harbiye 1328-1329**, İstanbul 1997, s. 32.

38 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Hüküm Gecesi**, İstanbul 2010, s. 180-181.

39 Leon Troçki, **Balkan Savaşları**, (çev. Tansel Günay), İstanbul 1995, s. 234. L. Troçki, bu yazdıklarını Osmanlı ordusunda bulunan bir Ermeni askerinin anlattıklarından hareketle yazdığını söylemektedir.

40 Selanikli Bahri, **Balkan Harbinde Garp Ordusu**, İstanbul 1331, s. 18.

güttüğünü, okuyan kimselerin amacının parlak üniforma giymek ve emeklilik sağlayacak resmi bir memuriyet bulmak hevesinde olduklarını tespitle vatan sevgisi ve görev duygusunun çok yetersiz olduğuna vurgu yapmıştı.⁴¹

Nitekim Kumanova Savaşı'nda Üsküp fırkaları, 23 Ekim'de savaşın başladığı ve zaferin görüldüğü bir zamanda aynı günün gecesi düşman karşısında buldukları hattı terk ederek Kumanova'ya çekilmişler ve firka komutanları bu halden ancak sabaha karşı haberdar olmuşlardı. Üsküp Fırkası dağılmış ve bozgun söylentileri Manastır Fırkası'na da sirayet etmiş ve Köprülü'ye doğru geri çekilmesine neden olmuştu.⁴² Üsküp Fırkası'nın Sırp kuvvetlerini henüz görmeden dağılması, ağır silahlarını bırakarak kaçmaları otorite ve disiplin eksikliğini bütün boyutlarıyla ortaya koymaktaydı.⁴³ Seferber olmalarını tamamlamayan redif alayları ve fırkaların gece yarısı kıtalarını terk ederek dağıldıkları sırada buna karşı duracak zabıtlar ortaya çıkmamıştı. Nuri Conker, *"Heyet-i kumandanın iktidar ve kabiliyet-i askeriyelerini ve kıtaatın terbiye ve talimce olan mahiyetlerini tanıyanlarca bunun böyle olacağı vakıa malum idi"* demektedir.⁴⁴ Mustafa Kemal'de *"Komuta heyetinin iktidarını ve askeri yeteneklerini, kıtaların eğitim ve talim açısından hangi noktada olduklarını bilenlerce, bunun böyle olacağı aslında biliniyordu"* demişti.⁴⁵ Çünkü Harbiye Mektebi kapalı bir devre içinde eğitim vermekte ve bu eğitim, mesleki bir eğitim olmaktan çıkmış, vatani kurtarma misyonuna dönüşmüştü. Bu misyon meşru otoriteye bağlı olmaksızın mücerret bir "vatan kurtarma" biçimine dö-

41 Yahya Akyüz, **a.g.e.**, s. 97. Kumanova'da Sırplarla ilk temas sağlandığı zaman, kuvvetli darbeler vurulmuştu. Muharebenin lehimize döndüğü bir zamanda gece boyunca bazı firka komutanları, muharebede idare yerlerini terk ederek Kumanova kasabasına inmişler, askerlerin başından ayrılmış ve hatta bazıları o gün kendilerine tebliğ edilen generallik rütbelerinin işaretlerini takmak için gece yarısı kasabanın terzilerini uyandırıp, pantolonlarına kırmızı paşa zırhı taktırmakla meşgul olmuşlardı. Bkz. Süleyman Kocabaş, **Son Haçlı Seferi Balkan Savaşı**, İstanbul, 2000, s. 149.

42 Fevzi, **a.g.e.**, s. 153; Ramazan Soylu, "1912 Balkan Harbi'nde Vardar Ordusu Komutanı Zeki Paşa'nın Hatıratı", **İ.Ü. SBE., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul 1996, s. 16.

43 Suat Zeyrek, "Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri", **İstanbul Üniversitesi, SBE., Basılmamış Doktora Tezi**, 2012, s. 352.

44 Conker, **a.g.e.**, s. 15.

45 Atatürk, **a.g.e.**, s. 33.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

nüsmüştü. Vatani kurtarma kapsamında en büyük başarı olarak meşrutiyetin ilanı gösteriliyor ve meşrutiyetle istibdadın elinde can çekiştiren vatanın kurtarıldığından övgüyle bahsediliyordu.

Mustafa Kemal Bey, 30 Haziran 1911’de Selanik’te kolordu komutanına resmi bir rapor sunmuştu. Raporunda, fırka komutanlarının vazifesinin cahili olduğunu, alay ve fırka komutanlarının bugünkü askeri gelişmelere uygun olarak kıtalarını yetiştiremeyecekleri, onlara emir ve komut veremeyecekleri, gerektiğinde onları sevk ve idare edemeyeceklerini söylemişti. Ayrıca gerçekleri görüp te söylememenin, ordunun ataletine, kıymetsiz kalmasına rıza göstermek olacağından bunun ihanet olduğuna vurgu yapmıştı.⁴⁶ Mustafa Kemal Paşa, Japonların, “*kyugeki zayşin*” dedikleri ve 1904 yılında uyguladıkları saldırı ruhunu örnek göstermişti.⁴⁷ Harp Okulu’ndaki eğitim, subaylığın temel görevlerini subayın ruhuna sokacak derecede etkili değildi diyen Mustafa Kemal, “*Herhalde askerlerimizin ruhunu kazanmak bizim için bir görev olduğu gibi, öncelikle onlarda bir ruh, bir emel, bir kişilik yaratmakta Allah’tan ve Cenabı Peygamber’den sonra bize düşüyor*” demişti.⁴⁸ Fevzi Çakmak ta “İnancı sağlam olmayan ordunun, maddiyatı önemli değildir. Milletlerin zindeliği inançlarına bağlıdır” diyerek Yakova’da şahit olduğu bir olayı şöyle anlatmaktadır: “*1. Fırka İstanbul’dan Arnavutluk’a geldiğinde, o vakte kadar görülmemiş bir*

46 Atatürk, **a.g.e.**, s. 4-5. Mustafa Kemal sunduğu bu raporun dikkate alınmamasıyla ilgili olarak, “*Bu raporu sunduğum makamda, o zaman vatanım Selanik’i Yunan Ordusu’na savaşmadan teslim eden kuvvetin başında bulunmuş olan zevat oturuyordu. (Hasan Tahsin Paşa’yı kastediyor) İsimlerini belirttiğim kişilerden sonra orduda talim ve terbiyeden sonuç beklemek, emir ve komutada disiplin sağlamak serapta su aramak gibidir*” demişti. Bkz. **a.g.e.**, s. 5.

47 Atatürk, **a.g.e.**, s. 15. Amiral Togo, Sasebo limanından savaşa giderken ailesine, “*Bu andan itibaren benden haber beklemeyin Görevimden başka bir şeyle ilgilenmeyeceğimden sizden de haber istemem*” demişti. Aynı Amiral, Nanshan Muharebesi’nde oğlunun vurulduğu haberi üzerine, ailesine, “*Oğlumun külleri Tokyo’ya getirildiği zaman hemen defnolunmasın. Yakında ben ve küçük oğlumda terk-i hayat edeceğimizden, o zaman, üçümüzü birden defnedersiniz!*” emrini vermişti. Bkz. **a.g.e.**, s. 15-16.

48 Atatürk, **a.g.e.**, s. 10, 14; Yahya Akyüz, “Balkan Savaşlarının Eğitimsel Nedenleri ve Sonuçları”, **90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri**, Ulusal Sempozyum, Lüleburgaz 2002, s. 99.

*disipline, düzene sahipti. Eğitim öğretim mükemmeldi. Bütün görevler saat gibi işlerdi. Bu düzenli fırka, dâhili siyasetle uğraşan birkaç subayın kıskırtmasıyla çürüdü, inancı bozuldu. Askerler subaylarını, subaylar askerlerini tanınmaya başladı. O düzenli birlik rezil oldu. İtibarını kaybetti”.*⁴⁹

Harp Okulu’ndaki eğitimle başlayan temel sorunlar kronik bir hale gelmişti. Bunların başında, Alaylı-Mektepli çekişmesi geliyordu. Bu sorun öyle hal aldı ki meşrutiyetin ilanından sonra hesaplaşmaya dönüşmüştü. İki taraf arasında güvensizlik ve hürmetsizlik devam ediyordu. Aslında iki tarafında birbirinden yararlanacağı konular vardı. Fakat bunlar birbirlerini suçlayarak zaman geçiriyorlardı. Zabıtlar arasında ikinci önemli sorun, devlet ricalinin çocuklarından oluşan zadedgân sınıfıydı. Bunlar okulda ayrı ayrı muameleye tabii idiler. Harbiye’den mülazım-ı sani olarak mezun olunurken, bazıları yüzbaşı, binbaşı olarak hatta mirlivalıkla mezun olanlar oluyordu. Zabitan arasında üçüncü sorun, erkân-ı harplerdi. Harbiyede kaydı hayat şartıyla erkân-ı harp ünvanını alanlara, diğerleri tarafından nefretle bakılıyordu. Diğer çok önemli bir konuda, erkân-ı harplerin yarım yamalak bilgilerle mezun olduktan sonra kıta hayatından uzak olarak yaşamaları idi. Adeta, “*erkân-ı harplerin ordu için değil, ordunun erkân-ı harpler için ihdas edildiği*” gibi bir durum ortaya çıkıyordu. Asıl vazifenin orduya hizmet olduğu bilinci dikkatlerden kaçıyordu.⁵⁰ Meşrutiyet ordusunun belirgin farkı siyasetle uğraşması idi. Meşrutiyetin ilan edilmesinde küçük rütbeli subayların ön plana çıkarak bir darbe yapacak güce ulaşmış olmaları, büyük rütbeli subaylar karşısında daha cesur davranmalarına neden olmuştu. Örnek olarak bir ferik, bir kolağası tarafından azarlanabiliyordu.⁵¹ Bu durumun ordudaki emir komutayı ne hale getirdiğini hesap etmek zor olmasa gerektir. Particilik çığırından çıkmıştı. Balkan milletlerinin savaşa hazırlandığı bir sırada Yakova’da da bir isyan çıkmıştı. Askerler Arnavutlarla birlikte Üsküp’e saldırmışlardı. Sırp ve Bulgar konsoloslarının önünde siyasi muhaliflerini dövüp, öldürmek küçüklüğü gösterilmişti.⁵²

49 Fevzi, **a.g.e.**, s. 15.

50 Mehmet Nihat, **1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi**, c. I, İstanbul 1340, s. 20-21.

51 Mehmet Nihat, **Trakya Seferi**, c. I, s. 22.

52 Bekir Fikri, **Balkanlarda Kuvve-i Seyyare**, İstanbul 1985, s. XXIX.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

Birçok redif taburlarında, ancak tabur başına bir ya da iki subay vardı. Bu subayların çoğu da hiç üniforma giymemiş memurlardı.⁵³ Buna rağmen Osmanlı Ordusu'ndaki subay sayısı müttefik orduların subay toplamından iki buçuk kat fazlaydı. Subay fazlalığı dikkate alınırca bire iki oranı hesaplanınca Osmanlı Ordusu'nun daha çabuk seferber olması gerekirdi. Fakat mümkün olmamıştı.⁵⁴ Bekir Sıtkı Bey, “*Hepimiz seferiyeyi okumadan tabiyeye heves gösterdik. Seferde bir zabite hele bir piyade mülazımına nadiren bir vaziyet hakkında tabiyece karar vermek fırsatı nasip olurdu. Ekseriyetle ordugâh, yürüyüş ve iâşe meseleleriyle meşgul olurdu. Bunlar ise nizamnamelerde yazılıdır. Bunlara hiç iltifat etmedik. Bunlara teferruat deyip geçtik. En önemliyi önemliden ayırt edemedik*”.⁵⁵ Keşif hizmeti yapılmamıştı. Atlar ve efrat idmansızdı. Üç gün üst üste 160-170 km kateden kıtaatta birçok yorgun hayvan ve süvari görülmüştü. Bir süvari zabiti aralıksız beş-altı gün hatta on gün durmadan 60-70'er km yürümeye alışık olmalıydı.⁵⁶ Balkan Savaşı öncesi ordunun savaş hazırlığı bakımından bazı eksikleri olsa da Bulgar tehdidi karşısında bazı hazırlıklar da yapılıyordu. Bazı zabitanın kıtası başından ayrılmalrı, tabur komutanları nezdine gidip sohbetlere dalmaları bölüklerin zabitsiz kalmasına ve düzensiz bir halde hareket etmelerine neden oluyordu.⁵⁷

Balkanlarda en yakın tehdit olarak Bulgaristan'la savaşa her an hazır olmak zorunluluğu vardı. Yoğun bir faaliyete girilerek askeri okullar esaslı bir düzenlemeden geçirilmiş, Selanik ve Edirne gibi büyük birliklerin olduğu yerlerde talimgâhlar açılmıştı. Ordunun irfan seviyesini artırmak için küçük zabıt mektepleri ve zabitan talimgâhları gibi okullar açılmıştı. Harbiye Mektebi bir dereceye kadar ıslah edilmiş oluyordu. Fakat zabitan grubunun yetiştirilmesi lüzumuna yeteri derecede önem verilmiyordu. Görevlerine bihakkin vakıf ve fedakâr zabıtlar olmakla birlikte ehliyetsizler de pek çoktu.⁵⁸ Zabıtların bir kıs-

53 Bayur, **TİT**, II/II, s. 96.

54 Fevzi, **a.g.e.**, s. 12.

55 Bekir Sıtkı, **Garp Ordusu Harekâtı Cavid Paşa Kolu ve Vardar Ordusu**, İstanbul 1331, s. 5-6.

56 Bekir Sıtkı, **a.g.e.**, s. 7.

57 Mehmet Niyazi, **Şark Ordusu'nda Aziz Paşa Fırkası**, İstanbul 1331, s. 49.

58 İbrahim Hilmi, **Neden Münhezim Olduk I**, s. 68; Mehmet Nihat, **Trakya Seferi**, c. I, s. 27.

mı askerliği, vatanseverlikleri için bir vasıta olarak kullanırken bazıları, hatta çoğunluğu maaş almak, itibarlı olmak ve güzel giyinip güzel gözükmek için bir vasıta olarak kullanıyorlardı. Bundan dolayı ordu, meşrutiyetten sonra kendi kendini siyasetteki rolüne bağlı olarak askeri bakımdan ihmal etmişti. Zabitan grubunun önemli bir sorunu daha vardı. 1908 darbesini gerçekleştiren zabitanın ekserisini teşkil eden erkânıharpler kendilerini bir ekol sayarak ve yeni bir şeyler öğrenmeye gerek duymuyorlardı.⁵⁹ Osmanlı Ordusu'nun en büyük sorunu, kendi içinde bir uzuv teşkil edememiş olmasıydı. Ordu içinde bulunan fikir ve seviye bakımından birbirinden farklı hatta zıt üç şahsiyet vardı. Bunlar komuta heyeti, zabitan ve efrat. Bunlar arasında irtibat ve münasebet kopuktu.⁶⁰

Hâlbuki Nuri Conker, "İtalyanlarla bir sene, Trablus ve Bingazi harekât alanlarında bir avuç asker ve mücahidinin harikulade işler görmesine sebep olan şey, muharebelerde zabitan ve kumandanların efratla aynı bir hizada ve aynı safta harp etmiş olmalarıdır" diyordu.⁶¹ Eğer Kumanova Savaşı'nda Sırp Ordusu'nda talim ve terbiye biraz eksik olsaydı, efrat ve zabitan arasında irtibatlılık olsaydı, zabitan avcı hattının gerisinde gitmeseydi, Sırp Ordusu daha savaşın ilk günü ricatla birlikte geri çekilirdi.⁶² Ali Fethi Bey ise 3. Ordu'yla övünüyor ve "3. Ordu tıpkı bir Alman Ordusu olmuş diyorlardı; o tarafta askeri hayatın bütün yönleriyle takip edilmekte olduğunu söylüyorlardı. Bu haberler bizim için bir müjde idi. Zira mükemmel bir ordunun çok işler göreceğine, parlak bir zabitan heyeti ve muntazam silah ile emelimize ulaşacağımıza itimadımız vardı" demişti.⁶³

Zabitan heyeti mütecanis olmadığı için herkes için muntazam bir mesai tanzim etmek gerekirdi. Böylece herkes usulüne göre çalışmaya mecbur edi-

59 Mehmet Nihat, **Trakya Seferi**, c. I, s. 27.

60 Bekir Sıtkı, **a.g.e.**, s. 19. Bu unsurlar bir makinenin parçaları gibi olması gerekirdi. Bir kuvvet ve tazyikle hareket ederek bir maksada bir gayeye doğru yürümleri gerekir. Bu parçalar arasında bir ahenk olmazsa ordu muntazaman işleyemez. Bizim en büyük noksanımız ordumuzu bir makine haline getirememişizdir. Bkz. Bartlett, **Esbab-ı Hezimet ve Felaketimiz**, s. 17-18.

61 Atatürk, **a.g.e.**, s. 47.

62 Bekir Sıtkı, **a.g.e.**, s. 41-42.

63 Kurşun, **a.g.m.**, s. 20.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

lebilirdi. Çalışanların taltif, çalışmayanların cezalandırılması gerekirdi. Ordu, neferden mareşale kadar bir makinenin çarkları gibidir. Bu çarklar herkesin kendi görevini yapmasıyla dönebilir. Dünyanın her yerinde cari bu kaideler Türkiye’de işlememişti.⁶⁴ Çünkü iktidarda bulunan parti, siyasi geleceğini ordudaki taraftarlarının kuvvetine bağlamıştı. Siyasi gücü olan subaylara eğitim yaptırmak mümkün değildi, eğer eğitim yaparsa onun faziletindendi. Eğitim yapan yapmayan, başarılı olan olmayan herkes aynı sırayla terfi alıyordu. Sultan Abdülhamit devrinde birçok aksaklıklara rağmen orduda zapt ve raptı muhafaza eden bir kuvvet vardı. Hiç olmazsa efradın dini terbiyesine itina gösteriliyordu. Bilhassa korku ve mesuliyet az çok orduda itaat ve intizamı muhafaza ediyordu. 1908 darbesinden sonra orduda birçok yenilik yapıldığı halde talim ve terbiye yönü çok ihmal edilmişti.⁶⁵ Orduda çalışanlar kendi hamiyet ve gayretlerinden çalışıyorlardı. Subayların bir kısmı kendini siyasetten kurtaramadı. Ordunun en seçkin subayları da siyasi görüşlerinden dolayı ordudan ayrılmak zorunda bırakılmışlardı. Orduda siyasi işlerle uğraşmak ve siyasi propagandalar yapmak daha bir cazip gelmeye başlamıştı. Önemli ve rahat görevler iş görebilecek en muktedir zabıtana verilmiş, cemiyet gayreti ve cemiyet meyli ile zabitan arasında adaletsizlikler ve hoşnutsuzluklar meydana gelmişti.⁶⁶

Orduda temel eksiklikleri gidermek için Alman subaylarının gözetiminde numune kıtalar kurulmuştu. Kurmay subayların yetiştirilmesine ağırlık verilerek Almanca’dan çok sayıda talimname ve talimatnameler Türkçe’ye çev-

64 İbrahim Hilmi, **Neden Münhezim Olduk I**, s. 48-49.

65 Bartlett, **Esbab-ı Hezimet ve Felaketimiz**, s. 11-12. Ordunun daha çok teçhizat, levazım ve silah yönüyle eksikliği dikkate alınmıştı. Savaşı kazanan en iyi silahlar değil onu kullanacak olanlardı. Esas olarak insanların azim ve gayretinin lazım olduğu düşünülmedi.

66 Bartlett, **Esbab-ı Hezimet ve Felaketimiz**, s. 12-13. Ordunun 1908 darbesi ve II. Abdülhamid’i tahttan indirmesi onun en büyük başarısı olarak değerlendirilmişti. Ordu, eğer isterse Avrupa’da herhangi bir hükümdarı bile yerinden edebileceği fikrine sahip olmaya başlamıştı. Bundan sonra artık zabıtana karşı bakış değişmiş ve vazife talebi zorlanmıştı. Ordunun bu halet içinde ileride yaşanacak büyük bir felakete karşı hazırlanmasını beklemek zordu. Ordu gittikçe gurura kapılıyordu. Bkz. **a.g.e.**, s. 13. Nitekim Ali Fethi Bey de ordunun 1908 darbesindeki rolünü hakiki vazifesi olarak tarif etmişti. Bkz. A. Fethi, **a.g.m.**, s. 127.

rilmişti.⁶⁷ Ancak bazı işler sadece Alman mukallitliği şeklinde meydana getirilmişti. Mesela Almanca'dan yapılan bir tercümede bir Alman askeri için dakikada beheri 80 cm uzunluğunda 114 adım atma esası, aynen nizamname haline getirilmişti. Hâlbuki bizim askerimizin yapısı gereği bu sürati göstermesi mümkün değildi.⁶⁸ Muhtelif talimgâhlardan geçen zabitan veya Almanya'ya tahsile gidenlerden dönenler bütün ordu içinde taksim edilince derhal azınlıkta kalıyorlar ve öğrendiklerini tatbik imkânından mahrum kalıyorlardı.⁶⁹ Çoğu zabitanımız ise ekseriyetle memleketi Alman haritaları üzerinde görmüş olan tecrübesiz ve manevrasız kimselerdi. Büyükçekmece İmaret Camii minaresine çıkıp müdafaaya hazırlanmak için etrafı tanımak isteyen erkânıharpler vardı. İstanbul'a 35 km mesafede bulunan bir müdafa mevki tanınmıyordu. Büyükçekmece köprüsünün yanındaki limanı görüp burası Silivri mi diyenler vardı.⁷⁰

Son yıllarda Almanya'ya çok sayıda zabitan gönderilmiş, Türkiye'deki zabitanın yetişmesine katkı olması içinde Alman zabitanı Türkiye'ye getirilmişti. Fakat zabitan grubu taburlarına gönderilen talimatnameleri bile okumuyorlardı. Hâlbuki bir ordunun kabiliyetinin göstergesi zabitlerdir. Garp Ordusu, 6. İştîp Fırkası'nda yaşanan bir imtihan olayı da bunu ortaya koymaktadır. Fırka Komutanı Mirliva Mehmet Paşa, Balkan Savaşı'ndan sekiz ay evvel garnizondaki zabitleri yazılı bir imtihan etmek istemiş ve kışlada büyük bir heyecan olmuştu. Yapılan imtihanda tabiyeye ait bir soru sorulmuş ve imtihana girenlerin dörtte üçü boş kâğıt vermişlerdi.⁷¹ Napolyon'un her on senede usulü tabya değişir dediği halde mektepten zabıt çıkalı 20-30 sene geçtiği halde zabitlerin çoğu için hiçbir şey değişmez. Çünkü zabitler vazife başına geçtikten son-

67 Genelkurmay Atase Başkanlığı, **Balkan Harbi Garp Ordusu, Vardar Ordusu ile Ustruma Kolordusunun Harekât ve Muharebeleri**, c. III/I, Ankara 1979, s. 25; Mehmet Nihat, **Trakya Seferi**, c. I, s. 27.

68 Mehmet Nihat, **Trakya Seferi**, I, s. 30.

69 Mehmet Nihat, **Trakya Seferi**, I, s. 27.

70 A. B., "Balkan Harbinin Sebepleri", **Tasviri Efkar**, 3 Mayıs 1943, no: 5379:1022, tefrika: 16.

71 Selanikli Bahri, **Garp Ordusu**, s. 9-10.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

ra artık tetebbuat ve mütalaata büsbütün ara veriyorlardı.⁷² Ahmet Cevat Bey, “Mübayaat çok kolaydır, Avrupa’ya para verdiniz mi burayı birkaç gün içinde levazım ve mühimmat ile doldurur. Lakin para ile maharet ve askeri terbiye iktisap edilemez” diyordu.⁷³ Elindeki tüfeği kullanmasını bilmeyen efrat olduğu gibi kıta hizmeti dışında karargâhta vesair yerlerde görev yapmış çok sayıda kolağası ve binbaşılar vardı. Bu komutanlarla taburların sevk ve idaresi mümkün değildi. Öyle tabur komutanları görüldü ki taburuna bir görev verildiği zaman hemen ağlayacak bir zelil hal alıyorlardı.⁷⁴

Askerin Eğitim ve Moral Durumu

Osmanlı Ordusu güvenli ve sakin bir şekilde savunma yaparak Bulgarları aşama aşama yorup zayıflatmak ve düşmanı asıl savunma hattı olan Ergene nehri üzerinde bekleyip, buraya kadar yorulmuş olan düşmana karşı saldırı hareketi yapılması düşünüliyordu. Ordunun dış görünüşü itibarıyla savaşa hazır olduğu zannedilmişti. Orduda eksikliği hissedilen en önemli ruh-u manevi idi. Meşrutiyet öncesi efrada din ve itikat konusunda az çok takviye yapılıyordu. Bu maksatla namaz kılma zorunluluğu getirilmişti. Bu arzu edilir bir durum olmasa da görünüş muhafaza edilmiş, şekli bir bağlılık devam ettirilmişti. Meşrutiyetten sonra yaşanan gevşeklikler askerin manevi dayanaklarının terk edilmesine neden olmuştu. Komutanlarda da dini duyarlılığı göremeyen efrat,

72 Bartlett, **Esbab-ı Hezimet ve Felaketimiz**, s. 10. İbrahim Hilmi Bey, 1910 manevralarıyla ilgili olarak erkânıharp Miralayı Pertev Bey ve Binbaşı Hulusi Bey’in birlikte yazmış oldukları iki önemli haritalı kitabı yayınladığı halde manevraya katılmayan binlerce zabitan içinden bir sene içinde bu iki kitaptan biri 77 adet diğeri de 54 adet satılmıştı. Bu durum zabitlerin kendi mesleklerine ne kadar lakayt kaldıklarını gösteriyordu. Halbuki bu kitaplara yabancı ateşemiliterleri ilgi göstermişlerdi. Bilhassa Bulgar ateşemiliteri bu kitaptan 9 nüsha alarak Sofya’ya göndermişti. Nitekim Savof, bir muhabire, “Biz Türkleri mağlup edeceğimizi son yapmış oldukları manevralardan anladık. Bu manevradan onlar pek çok istifade etmediler. Yalnız biz istifade ettik” demiştir. Bkz. Bartlett, **a.g.e.**, s. 22-23.

73 Ahmet Cevat, **Haram Yiyicilik Felaketlerimizin Esbabı**, Dersaadet 1329, s. 30.

74 Hasan Amca, **Doğmayan Hürriyet: Bir Devrin İçyüzü: 1908-1918**, İstanbul 1989, s. 120.

büsbütün boşlukta kalmıştı.⁷⁵ Bununla beraber silahını kullanmasını bilmeyenler her taburun dörtte üçünü teşkil ediyordu. Mermiyi tüfeğin ağzından sokmaya çalışanlar bile vardı.⁷⁶ Martini Henri tüfekleriyle eğitim gördüğü halde ilk defa mavzeri eline alan asker bu silahın doldurup boşaltılmasını yapamamıştı.⁷⁷ Selanik'in müdafaası için görevlendirilen askerler içinde buna benzer ilginç tespitler yapılmıştı. Nizamiye taburlarının mevcutlarını dolduran ikmal efradı mezkûr taburların zabturbatını ve intizamını da bozuyordu. Çünkü bir taburda ikmal efradının mevcudu asıl nizamiye efradından daha fazla idi. Muayenesiz efrattan meydana gelen redif taburları efradı ise hiç silah atmamış, silahı tanımamış olduğundan bunların da çok zararı olmuştu. Bu taburlardaki zabitanın az olması bunların da fedakârlık etmemesi adeta hepsini ruhsuz bir halde bırakmıştı.⁷⁸

Konya Redif Fırkası önemli bir örnektir. Buradaki redifler 60 yaşlarında ve eğitim görmemiş kimselerdi. Subayları da Bağdatlı, Suriyeli, Filistinli ve alaylı olup Türkçeleri de zayıftı. Kırkkilise civarına ulaştıklarında Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa, muharebe başlamış olduğundan redif fırkasına Çatalca mevkillerine kadar geri çekilme emri vermişti. Bu firka geldiği yoldan geri dönüş istikametini yapmakta zorlanmıştı. Birlikler bu küçük zorluk kar-

75 Mehmet Nihat, **Trakya Seferi**, c. I, s. 25. Mehmet Nihat Bey, şimdiye kadar askerinin manevi istinatgâhı olarak din ve padişah kavramlarının sarsılmasına mukabil, bunun yerine bir kuvvet konulmadığını, bunun mümkün de olmadığını söylemektedir. Bu bakımdan askerinin maddi ve manevi olarak Balkan Savaşı'na hazır olmadığı hükmünü vermektedir.

76 Selanikli Bahri, **Garp Ordusu**, s. 12-14; Mahmut Muhtar Paşa, **Balkan Harbi "Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri"**, İstanbul 2003, s. 117. Fırka Komutanı Cemal Bey tarafından 3. Kolordu'ya sunulan bir raporda, askerlerin üçte ikisinden fazlasının hiç silah kullanmamış olduğu, ordunun zerre kadar talim terbiye görmemiş erlerden meydana geldiğini, topçu ateşi altında ne suretle hareket edeceklerini bilmediklerini ve önemsiz bir kayıp verir vermez hemen perişanlığa uğradıkları ifade ediliyordu.

77 A. B., "Balkan Harbinin Sebepleri", **Tasviri Efkar**, 3 Mayıs 1943, no:5379:1022, Tefrika:16.

78 **ATASE. BLH**, Klasör:129, Dosya:36, Fihrist:01-31. (16 Ocak 1913 tarihli 5. Kolordu, 14. Süvari Alay'da misafir Yüzbaşı Hakkı Bey'in raporu)

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

şısında dağılmaya başlamış, disiplin bozulmuştu.⁷⁹ Bu gibi redif fırkalarının görevi başlamış ve bir işe yaramadan bitmişti. Ancak Şark Ordusu, Konya Redif Fırkası'nın Komutanı olan Cemal Paşa'yı kazanmıştı. Cemal Paşa, Çatalca Müstahkem Mevkiinde bulunan 4. Piyade Fırkası Komutanlığı'na tayin edilmişti. Bu defada başka bir aksilik olmuş, Cemal Paşa koleraya yakalanmış ve tedavi için İstanbul'a gitmek zorunda kalmıştı.⁸⁰ Cemal Bey (Paşa) da 6 Kasım 1912'de 3. Kolordu Komutanlığı'na mağlubiyet nedenleri ve alınması gereken önlemlerle ilgili olarak bir rapor vermişti. Raporunda: "*Yolsuz olan memleketimizde ordumuz, zaten pek noksan olan geri hizmetlerinin büsbütün akim kalmasından dolayı her türlü tıbbi yardım hizmetlerinin mahrum kalınca mahvolmuştur. Redif taburlarında yeterli zabıt yoktu. Efradın üçte ikisi hiç silah kullanmamıştı. Zerre kadar talim ve terbiye görmemişlerdi. Anadolu askeri arasında bir de garip bir hal görünmüştü. Beyhude yere Rumeli için kan döktüklerini söylüyorlar birbirlerini etkiliyorlardı*".⁸¹

Osmanlı Ordusu'na savaşı kaybettirecek elbette çok çeşitli nedenler vardı. Bunların başında mektepsizlik ve marifetsizlik başta geliyordu. Halkımız okuyup yazamı binde bir ile mukayese edebildiği halde Bulgarlarda ilköğretim mecburi idi.⁸² Aralarında daha eli hiç silah tutmamışlar vardı. Yaralı askerler arasında çok sayıda burunları kesilmiş asker vardı. Yaralı askerlerden anlaşılıyordu ki bunlar tüfek kullanırken burunlarının yanında tutmuşlardı. Osmanlı Ordusu'nun silah ve teçhizatı Balkan devletlerine nispetle daha iyi durumda

79 İsmail Hakkı Süerdem, **Anılarım, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e**, (haz. O. Avcı), İstanbul 2004, s. 24-25.

80 Süerdem, **a.g.e.**, s. 28-29.

81 Nevzat Artuç, "Ahmet Cemal Paşa (1872 - 1922), Askeri ve Siyasi Hayatı", **Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE., Basılmamış Doktora Tezi**, Isparta 2005, s. 102-103.

82 M. A., **Hunin Sahifeler**, Çiftçi Kütüphanesi, İstanbul t.y, s. 25-26. Rumeli'de yaşayan halkın daha çoğu müslümandı. Azlık içinde olan gayri Müslim halkın talim ve terbiye, fedakârlık ve kahramanlık hisleriyle ortaya atılmaları ekseriyete galebe etmişti. Savaşın başlamasıyla birlikte birer silaha sarılan Bulgar, Sırp ve Rum ahalî pek çok iken maalesef Müslümanlar da hicret için arabasını hazırlamakta idi. Mümkün olan hızda şehri terk etmeye hazırlanıyordu. Başarının birinci şartı olan fedakârlıktan kaçınılmıştı. Bkz. **a.g.e.**, s. 26.

olup, tüfekler ve seri ateşli toplar rakip devletlerinki kadar mükemmel ve miktarı ise daha çoktu. Almanya'dan 450 milyon adet fişek ve birçok mühimmat alınmıştı.⁸³ Elbise ve ayakkabı konusunda sıkıntı yoktu. Buna karşılık piyade alaylarının makineli tüfekleri tamamlanamamış, seyyar mutfaklarda eksikler vardı, ordunun hayvan mevcutları da yetersizdi.⁸⁴ Fakat terhis edilen efradın yerine yerlerini doldurmak için gelen bazı yeni efrattan hizmet beklemek imkânsızdı. Talim ve terbiyeleri için zamana ihtiyaç vardı. Talim ve terbiye için elde sadece bir hafta süre vardı. Seferberlik emri verilince yeni efrat İstanbul'a gelmeye başlamış ve eksikleri giderilmeye başlanmıştı.⁸⁵ Önemli bir eksiklikte efrat ve zabitanın gece talimleriyle ve manevralarıyla ünsiyet etmiş olmamalarıydı. Talimsizliğin geldiği nokta itibarıyla şu örnek oldukça önemlidir. Savaş meydanını gören bir gazetecinin hatırasında çok ilginç bir not vardı. Erikler muharebesi sırasında Bulgar topçusu kesintisiz ateş ediyordu Türk topçusu da buna karşılık ateşini şiddetlendirmişti. Fakat Türk mermileri Bulgar bataryasının etrafına düşüyorsa da hiçbiri tam isabet olmuyordu.⁸⁶ Gece muharebelerinde lazım olan, sıkı irtibat ve uyanıklık gibi hasletler çok zayıftı.

Bulgar ordusunun arkasında kalan ulaşım ve taşıma hattı, Edirne kuvvetleriyle kesilmiş olacağından ve Karadeniz'in batı sahilleri, Osmanlı donanmasınca çevrilmiş olması nedeniyle, denizden zorunlu ihtiyaç ve askeri malzeme ulaştırmak imkânsızlaşacağı için, iki tarafın bütün güçleri savaş başladığında düşman, erzak ve mühimmat kaybı nedeniyle zor durumda kalacaktı.⁸⁷ Von der Goltz'un tespit ettiği bu plan savaşın başlarında uygulanmamıştı. Askeri birliklere yeterli erzak ve mühimmat ulaştırılması konusunda şimdiye kadar Osmanlı ordusunda devamlı aksaklıklar yaşanmıştı. Askeri teşkilatın bu zayıf noktası savaş alanlarının tespitinde ve düşman birliklerini üzerine çekme şeklinde kendini gösteriyordu.

83 Goltz, **a.g.e.**, s. 15.

84 İbrahim Hilmi, **Neden Münhezim Olduk**, c. I, s. 67-68.

85 Mehmet Niyazi, **a.g.e.**, s. 10.

86 Mehmet Nihat, **Trakya Seferi, II**, s. 207.

87 Bonyar Waylet, Ernst Jackh, **İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu**, (çev. Vedat Atila), İstanbul 2004, s. 206; Jek, **Balkan Harbi'nden Sonra Şarkta Almanya**, İstanbul 1331, s. 92-94.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

İkinci ve Üçüncü Ordu'da modernizasyonun bir parçası olarak Mitralyöz Bölüklerinin oluşturulması için bir nizamname hazırlanmıştı.⁸⁸ Hassa Ordusu, İkinci ve Üçüncü ordularda üçer hafta süreyle silâh altına çağrılan redif taburları buldukları yerlerde talim yapacaklardı. Başka bir yerlere gönderilmeyecekleri için Vesait-i Nakliye Nizamnamesi'ne göre araba tedarikine gerek olmadığından, sağlanan hayvanların iade edilmesi gerektiğinin tabur kumandanlarına tebliğ edilmesi lüzumu Harbiye Nezareti'nden bildirilmişti.⁸⁹ Ordunun bütününe eğitime alınması ve askerlik işleri dışındaki kullanımlarına bir sınırlama getirilerek Jandarma Nizamnamesi'ne göre çok ihtiyaç olsa bile hapisanelerin güvenliklerinin sağlanmasında dahi kullanılmaması gerektiği emredilmişti.⁹⁰ Levazım işlerinin doğasından gelen zorluğunun yanında Türk subaylarının karşılaştığı başka sorunlar da vardı. Dışarıdaki düşman kadar hatta ondan daha tehlikeli bir düşman da içeride vardı. Rumeli tren çalışanlarının büyük çoğunluğunu oluşturan, duygu ve düşünceleri itibarıyla düşmanla uyuşan Rum ve Bulgar memurlar vardı. Bu olayı tespit eden bir Alman subayı gördüklerini şöyle anlatmıştı. "*Ordunun ihtiyaç duyduğu malzemeyi değişik yerlere ulaştırmak konusunda gösterilen başarısızlık, demiryollarında çalışan Rum ve Bulgar memurlarının kendilerine düşman kabul ettikleri Türklere, Balkan Hıristiyanlarına zararı olacak şekilde yardım etmek istememeleri ve buna yönelik kasıtlı tavırlarıyla, taşıma işlerinde korkunç bir karışıklık çıkarmış olmalarından kaynaklanıyordu*".⁹¹ Garp Cephesi'nde başka garip bir olay daha ortaya çıkmıştı. Trenlerin mustahfiz kıtalarıyla muhafazası hakkında Garp Ordusu komutanlığından verilen emir üzerine cereyan eden muhaberatta, bu emrin ifasına mani ortaya bir mustahfiz komutanı çıkmıştı. Bu komutan bir yüzbaşıydı ve merkezi Serez'di. Garp Ordusu böyle bir komutanlığı bilmiyordu. Bu kişi emirleri nakzederek hattın işgalini sağlamıştı.⁹²

Lüleburgaz Savaşı'ndan sonra mühimmat taşımada kullanılan vagonlardaki sandıklar kontrol edilince bunların şarapnel yerine sabunla dolduruldu-

88 **BOA. Y. MTV**, Dosya no:309, Gömlek no:99. (15 Mayıs 1908).

89 **BOA. DH. MKT**, Dosya no:2650, Gömlek no:29. (7 Kasım 1908).

90 **BOA. DH. MKT**, Dosya no: 2710, Gömlek no: 81. (18 Ocak 1909)

91 Waylet - Jackh, **a.g.e.**, s. 208-209.

92 Behiç Erkin, **Hatırat 1876-1958**, (haz. Ali Birinci), Ankara 2010, s. 166.

ları görülmüştü. Piyade birliklerinin buldukları yerlerde cephane sandıklarında tüfek mermisi yerine hamur mayası vardı. Bunları bir Türk subayının yapmasının imkânsızlığı düşünülürse Rum ve Bulgar memurların rolleri daha iyi anlaşılıyordu. Hâlbuki savaş meydanında yeterli savaş malzemesi bulunmasına rağmen, hiçbir zaman gereken yerde olmamışlardır.⁹³ Mösyö Dozan isimli genç bir konsolos, olayı çok acı bir şekilde şöyle özetlemişti: “*Bu milletin hayat ve maneviyat cevheri bozuk ve mağluptur. Aslında hududa taburları sevk için ne yol, ne de tren vardı. Mühimmat, ekmek, onları intizam altına alacak, subay ve onlara bakacak doktor yoktu. Genelkurmay’ın planları karma karıştıktı. Türkler bir şeyi önceden görüp anlayamadıkları için yaptıklarında intizam yoktur. İnsan çabasını küçük görürler zevk ve eğlenceye kendilerini kaptırmışlardır. Bu yüzden düşmanın mağlup etmesine gerek yok, Türkler zaten mağlup olmuşlardır*”.⁹⁴ Bulgarlar ise ne kadar sivil doktor varsa hepsini asker yapmışlardı. Onları bir asker hissiyatıyla çalıştırıyorlardı. Biz de ise bir paşa akrabası birisi oldu mu askere girmeye tenezzül etmezdi.⁹⁵

Bulgar orduları, muhtelif kolları ile Vardar arasında bir irtibat olmadığı halde 90 km’lik cephede Edirne ve Kırkkilise üzerine bir yürüyüş yapabilmişlerdi. Bu irtibatsızlığa rağmen Bulgar ordusuna bir darbe vurulamamıştı. Bu da Türk ordusunun talim ve terbiyesi bakımından Bulgar askerlerine nazaran çok geride olduğunu gösteriyordu.⁹⁶ Aynı Bulgar Ordusu yedi günde 100 km yürüyerek Lüleburgaz’dan Çatalca’ya gelmişlerdi. Savaşın başından itibaren 250 km yürümüşlerdi. Bu bakımdan yorgun olan Bulgar Ordusu’nun beslenme sorunları da vardı.⁹⁷ Bulgaristan’da da sık sık hükümet değişiklikleri yaşanıyordu. Bu sebeple çok sayıda asker siyaseten Rusya’ya gitmek zorunda kalıyordu.

93 Jek, *a.g.e.*, s. 97-98.

94 Remond, *Mağluplarla Beraber*, s. 97-98.

95 H. Cemal, *Yeni Harp Başımıza Tekrar Gelenler Edirne Harbi, Muhasarası, Esaret ve Esbab-ı Felaket*, Dersaadet 1332, s. 468-469. Mesela bir paşanın Edirne’de bir akrabası vardı. Genç ve dinç olduğu halde Edirne muhasarası sırasında sivil elbise ile dolaşırdı. Ülkenin insana en çok ihtiyaç duyduğu bir sırada lakayt bir şekilde geziyordu. Bu haller Bulgaristan’da yoktu. bkz. *a.g.e.*, s. 469.

96 H. Wagner, *Bulgar Ordusu’yla Muzafferiyete Doğru*, (Mütercim Said), İstanbul 1331, s. 138-139.

97 Öztuna, *Avrupa Türkiyesi’ni Kaybımız*, s. 115.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

Hükümetlerin Rusya'yla ilişkileri düzelince yeniden ülkelerine döndüklerinde müstakimane hareket ederek askerlik mesleğine tekrar dönüyorlardı. Siyasete hiçbir zaman karışmıyorlar ve ordularını yeni bir savaşa hazırlamakla meşgul oluyorlardı. Bütün zabitan grubu gelecekte Türkiye ile yapılacak bir savaşa odaklanmışlardı. Türk ve Müslüman aleyhine Bulgar efkârı mütemadiyen tahrik ediliyor ve her türlü propaganda yapılıyordu. Türklere karşı milli duygular taşkınlık seviyesine vardırmıştı. Bu sebeple manevralara ağırlık verilmişti. Osmanlı Ordusu'nda ise itaatsizliğin başka bir yüzü ortaya konmuştu. Şark Cephesi'nde kati taarruzun yapılmakta olduğunu anlayan Müstahkem Mevki Komutanlığı, bu mıntıkaya ihtiyat bulmak konusundaki bütün isteklerine rağmen diğer cephele komutanlıkları kasten olmasa dahi bir türlü emre uygun davranamıyorlar ve kuvvet tasarrufu için çare bulamıyorlardı.⁹⁸ Şark cephesine üç tabur gönderilmesi ile ilgili olarak verilen emrin infaz edilip edilmediği tahkik edildiğinde birinin gönderilmiş olduğu diğer ikisinin ise ne vakit içtima mümkün olursa o vakit gönderileceği öğrenilmişti. Yollarda ise şehre doğru gayri muntazam olarak gelen pek çok efrat görülmüştü. Bu efradın bir kısmı da tehditkâr bir tavır içindeydi. Miralay Markolof, Bulgarlara karşı vaki olacak bir hareket için teşebbüs edince Türk birlikleri dağılmış ve efrat silahlarını teslimine mecbur kalmıştı.⁹⁹

Taarruz mevki olarak Tuna'dan Şumnu'ya doğru bir hareket yapılıyordu. Şumnu'ya yapılan bu tatbikat, gelecekte Kırkkilise'ye yapılacaktı. Nitekim savaş sırasında General Dimitriyef iki gün zarfında Şumnu'yu zapt etmiş, iki hafta sonra da Kırkkilise üzerine yapacağı hareketi zimnen göstermişti.¹⁰⁰ Bulgar Şumnu ve Rusçuk Fırkaları buraya Tırnova-Eski Zağra demiryolu inşaatı henüz bitmediği için yayan yürüyerek gelmişlerdi.¹⁰¹ Bu fırkaların çektiği zah-

98 Zeyrek, **a.g.t.**, s. 303.

99 Piyaron De Mondezir, **Edirne Muhasarası 1912-1913**, Kütüphane-i Askeri, İstanbul 1331, s. 204. Bulgarların şehre girmesiyle birlikte şehirdeki Ermeniler, Levantenler ve Yahudiler kargaşalığı artırmışlar ve Bulgar süvarilerinin çizmelerini öpmek için sıraya girmişlerdi. Edirne baştanbaşa işgal edilmiş ve Sırp lar önemli noktaları tutmuşlardı. Bkz. **a.g.e.**, s. 204.

100 Wagner, **a.g.e.**, s. 140-141.

101 Mehmet Niyazi, **a.g.e.**, s. 20.

metler hiç gündeme bile gelmemişti. Bununla birlikte Kırkkilise muharebesinde 1. Sofya Fırkası'nın pek çok zayıat vermesi dedikodulara sebep olunca bu fırkanın komutanı olan General Taşof intihar etmişti.¹⁰² Bu olay Bulgar ordusunda tam bir mesuliyet duygusuyla hareket edildiğini gösteriyordu. Bulgaristan'da yönetilenlerle yönetenler arasındaki yakınlık öylesine artmıştı ki komutanlar askerlere bir evlat gibi muamele ediyorlardı.

İttihatçı subayların çoğunlukta bulunduğu 3. Ordu, asayişi sağladıktan sonra en önemli icraat olarak, orduda tasfiye hareketini başlatmıştı. 20 yılı dolduranlar emekli edilirlerken, 20 yılı doldurmayanlar ise ihtiyat zabiti olarak ayrılmışlardı.¹⁰³ Bulgarlar bunun meyvesini Lüleburgaz savaşlarında görmüşler, Bulgar 5. Fırkası birçok defa hayat memet arasında kalmış, karşısındaki İzmit fırkası panik yapıp kaçarken, Bulgar 1.ve 10. Fırkaları kendilerini mağlup saymışlardı. Dört taburlu İzmit Fırkası, bir panikle kaçmaya başlayınca bütün fırka bozulmuş ve geri kaçmaya başlamıştı. Çavuşlar bile firar etmişlerdi.¹⁰⁴ Selanik'in kaybedilmesinde çok sayıda zabitin firar etmesi etkili olmuştu. Firar eden çok zabit olduğu halde zabta geçirilen sayısı azdı. Çünkü sadece 14. Fırka komutanı firarilerin isimlerini vermiş diğerleri ise vermemiştir. Firar edenler arasında Naslıç Fırkası komutanı da olup cephaneye tedariki vesilesiyle gitmiş ve dönmemişti. 40. Alay komutanı da tedarik ettiği bir Bulgar elbisesiyle müdafaa hattını terk ederek Selanik'e firar etmişti.¹⁰⁵ Buna karşılık Bulgar Başkomutanı Radko Dimitriyef'in bayrak elde savaş meydanına atılması da askerin durumunu değiştirebiliyordu.¹⁰⁶ General Hristof, askerini durduramadığından muntazam bir ricatı temin etmek için ordu komutanı Radko Dimitriyef'ten ricat emrini vermesini isteyince, Dimitriyef, komutanlara "*Asker kaçsa bile siz olduğunuz yerde sebatla mükellefsiniz*" diyerek zor durumda olan bir orduyu çok rahatlıkla kurtarmıştı.¹⁰⁷ Hâlbuki Osmanlı Ordusu'nda bulunan subaylar

102 Wagner, **a.g.e.**, s. 143.

103 Doğan Akyaz, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, İstanbul 2002, s. 30.

104 Ahmet Hazerfen, "Bir Çavuşun Balkan Harbi Anıları-I", **Tarih ve Toplum**, s. 21 (Eylül 1985), İstanbul 1985, s. 7.

105 Erkin, **Hatırat**, s. 166; Zeyrek, **a.g.t.**, s. 378.

106 Mehmet Nihat, **Çatalca Muharebesi**, s. 55.

107 Mahmut Muhtar, **Acı Bir Hatıra**, s. 21-22.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

hem savaştan kaçmışlar hem de birbirleriyle siyaset kavgası yapıyorlardı. Hatta esir olanlar bile aralarında bu tür kavgalarını sürdürmüşlerdi.¹⁰⁸

Talim ve terbiyedeki eksiklikler sorumluluk duygusunu da zayıflatmıştı. Karşılaşılan sorunları bertaraf etmeye hiç yanaşılmıyordu. Balkan Savaşı başlamıştı ki yeni bir sorunla daha karşılaşmıştı. Henüz Anadolu'dan beklenen redif kıtaları Rumeli'ye tam olarak geçmemişlerdi. Debre, İlbasan ve Bakova'daki redif ve ihtiyat efradı kendi mıntıklarında harp etmek için müracaat etmişlerdi.¹⁰⁹ Nitekim Kavala'da bir bölük mustahfız neferatı tamamen köylerine kaçmışlar ve bundan dolayı Yunanlıların şehre girişi karşısında hiçbir mukavemet yapılamamıştı.¹¹⁰ Daha vahim olmak üzere Trakya'da Garbiz Paşa, bir gece hücum icra etmiş fakat başarılı olamadığı halde civar firkalara saldığı korku yüzünden Afyon alayı kendiliğinden ricate başlamıştı. Diğer kıtaları vehametten kurtarmak için ricat emri verilmek zorunda kalınmıştı.¹¹¹ Edirne'deki ikmal efradının da ancak onda dördü talim ve terbiye görmüş askerdi. Bunlardan ekserisi özellikle Rumeli efradından olan, otuz yaşında kendilerinin ihtiyar olduklarından bahsediyorlardı. Lüleburgaz Savaşı'ndan önce bir Alman gazeteci tren yolunda gördüğü kazayı şöyle anlatmaktadır: “*Vagonlar raydan çıktı. Yol kapandı. Fakat kimse bunu üstüne vazife edinmedi. Beklendi ki şirket gelsin, vagonları kaldırsın, hattı tanzim etsin, yol açılsın, trenler işlesin. Hâlbuki harbin en ateşli ve mühim bir safhasında bulunuluyordu. Böyle bir tek hat üzerinde yarım saat bile gecikme büyük bir felaketti. Bu olayın meydana geldiği mahalde binlerce asker bulunuyordu. Kendilerine erzak ve eşya taşıyan trafiğin kesilmesine hiç ses çıkarmadılar, kayıtsız kalmışlardı. Hâlbuki Avrupa ordusunda bu durum kesinlikle yaşanmaz. Asker oraya derhal hücum eder*”¹¹² 11 Kasım 1912'de Lüleburgaz'da çarpışmaların en şiddetli gününde

108 **Balkan Harbi Garp Ordusu**, c. III/I, s. 40.

109 **ATASE. BLH**, Klasör:21, Dosya:42, Fihrist:01. (12 Ekim 1912 tarihli Osmanlı Ordusu Erkan-ı Harbiyesi Riyaseti'ne gönderilen yazı).

110 **ATASE. BLH**, Klasör:125, Dosya:19, Fihrist:13. (7 Kasım 1912 tarihli Başkomutanlık Vekâleti'ne Kavala Alay Kumandanı Vekili İbrahim'in gönderdiği yazı).

111 **ATASE. BLH**, Klasör:161, Dosya:173, Fihrist:27-04. (23/24 Ekim 1912 tarihli 7. Fırka Komutanı Hilmi Bey'in ifadesi).

112 İbrahim Hilmi, **Maarifimiz ve Servet-i İlimiyemiz**, s. 99.

şehrin muhafazası için askerden çok mülki idare meşgul oluyordu. Nitekim Müstakil Süvari Fırkası Komutanı Salih Paşa, istirahatı hak etmiş gibi erkân-harbiye heyetiyle birlikte küçük bir kahvede endişesiz bir şekilde sıcak sütlü kahvesini içebiliyordu.¹¹³

Kırkkilise savaşlarından beri henüz seferberlik ve askerın toplanması tamamlanmamıştı. Efrat ve zabitan birbirini tanımadan birbirine ısınmadan silahını bile doldurmasını anlayamadan taarruza sevk edilmişti. Kırkkilise savaşlarında askere taarruz ne demektir öğretilmeden nasıl yapılır gösterilmeden bu hususta hiçbir fikri olmadan taarruz etmesi istenmişti. Kırkkilise’de ordunun Bulgar ordusu hakkında hiçbir sarıh fikri yoktu. Asker tabii olarak başarılı olmamış ve düşmanla ilk temasta çareyi savaştan kaçmakta bulmuştu. Hâlbuki Çatalca savaşında hattı müdafaada kalınması askerce daha kolay anlaşılmalı ve tatbik edilmişti.¹¹⁴ Lüleburgaz savaşından Çatalca önlerine kadar düşmanın harekâtı imkânları adım adım takip edilmiş ve daha sonra savaşa başlanmıştır. Asker, Kırkkilise ve Lüleburgaz’da gördüğü laçkalık ve sahipsizliğin Çatalca’da olmadığını görmüştü. Maddi ve manevi olarak gözü doyan asker elbirliğiyle bir şeyler yapılabileceğini anlamaya başlamıştı. Çatalca’da firar ve itaatsizlik olaylarına da rastlanmamıştı. Hâlbuki Lüleburgaz’da Bulgar Ordusu’yla temas kaybedilmiş, harekât takip olunamamıştı.

Sonuç

Sonuç olarak bütün felaketlerin sebebi, ordudaki bozukluk ve askerlik hayatındaki gevşekliklerdi. Balkan Savaşı’na giden süreçte Türk Ordusu’ndaki ruhi terbiye, fikri terbiye ve fedakârlık hissi yok denecek seviyedeydi. Burada ortaya çıkan kesin bir şey var ki o da zabitan grubu, henüz vazifesi için yetişmiş değildi. Milletın kendisine verdiği efradın kıymet-i fitriyesine layık bir seviyede değildi.¹¹⁵ Milletın namusunu korumakla görevli bir kısım subayların

113 Bartlett, **Esbab-ı Hezimet ve Felaketimiz**, s. 40. Ashmead Bartlett, bu olaya bizzat şahit olmuş ve hayvanı yolda kalmış olduğundan dolayı Başkomutanlığa gittiğinde Abdullah Paşa’nın çok muzdarip bir halde bulunduğunu görmüştü.

114 Mehmet Nihat, **Çatalca Muharebesi**, s. 57.

115 Mehmet Nihat, **Çatalca Muharebesi**, s. 59.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

siyaset mücadelesine girerek asıl görevlerini unutmaları, cesareti dünyaya yayılan bir ordunun itibar kaybetmesine neden olmuştu. Politika ihtilafıyla bozulan zabitan heyeti, siyasi ihtiraslar içinde olan ordu mensupları, askerin talim ve terbiyesinden çok hükümetin tenkit ve taklib işiyle uğraşıyorlardı. Balkan Savaşı'nda yaşanan perişanlık, ordunun kötü eğitildiğini, yetersiz sevk ve idare ile donanmanın durumunun bir sonucuydu. Ordu, düşman ve savaş fikirleriyle ülfet etmeden taarruza sevk edilmişti. Zabitanın emirlerinde bir irtibatsızlık ve olaylara hâkim olmadıkları için kararsız olmaları gibi durumlar, düşmanın durumundan uzak olmaları, tek taraflı bir oyun idare ediliyor hissini veriyordu.¹¹⁶ Osmanlı Ordusu'nun seferberlik ve teşkilatlanma aşamalarındaki beceriksizliği ortadaydı. Karargâhta görevli Pertev Paşa'nın ordunun moral gücünün kesin ve sonuç getirici bir iş yapılmasına müsait olmadığına dair raporu oldukça önemlidir.¹¹⁷ Bundan dolayı gayret ve himmetten yoksun kişilerin bir kısmı seferberlik sırasında görevlerinden alınmışlardı. İbrahim Hilmi Bey, orduda maneviyatın artması için hiçbir faaliyet olmamasından dolayı görevden alma gibi tedbirlerle Balkan Savaşı'nda felaketlerin daha büyük olmasının önlendiğini söylemektedir.¹¹⁸ Bir komutanın gerektiğinde muharebenin cehennemi safhalarına atılmak ve düşman safları arasına kahramanane yürümek gibi marifetleri çok azdı.¹¹⁹ Tasfiyelerle azami yaş sınırları getirilmiş, genç subayların etkinliği artarken, bir yandan da genç subayların politikadaki rolleri artmaya başlamıştı.

116 Mehmet Nihat, **1328-1329 Balkan Harbi ve Trakya Seferi**, c.2, İstanbul 1340, s. 265. Meşrutiyetle birlikte zabitlerin yetişmesine önem verilmiş ve muhtelif okullar açılmıştı. Askeri yayınlara ağırlık verilerek zabitlerin her türlü teorik ve pratik bilgiyle donatılması hedeflenmişti. Ancak bu çalışmaların sonucu semere verecek bir hale gelememişti.

117 Ahmet İzzet Paşa, **a.g.e.**, s.147.

118 İbrahim Hilmi, **Balkan Harbinde Askeri Mağlubiyetlerimizin Esbabı**, İstanbul 1329, s. 85-86.

119 İbrahim Hilmi, **Neden Münhezim Olduk I**, s. 94-95. Mehmet Akif de bu gibi hasletlerin yokluğuna ve ihanet, gevşeklik ve hissizliklere şöyle isyan etmişti:

*“Ey bu toprakta bir naşı perişan bırakıp
Yükselen merkib-i ervah! Sakın arza bakıp,
Sanmayın; bizde şevk-i şahadetle coşan bir kan var...
Bizde leşten daha hissiz ve daha kokmuş can var”.*

Şiirin tamamı için bkz. Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, İstanbul 2010, s. 180.

Balkan Savaşlarında uğranılan bu yenilgiler, Osmanlı subaylarının yenilgi nedenlerini çeşitli yönlerden tahlil etmelerine de neden olmuştu. Keza bu tahlil denemelerine yabancı uzman ve askerlerde katılmışlardı. Yabancılar genel olarak, Osmanlı Ordusu'nu savaşa sokan Başkomutanlık makamının tam bir kapasitesizlik gösterdiğini tespit etmişlerdi. Yerli askeri sınıf ve aydınlar ise daha çok siyasi hatalar, askeri hazırlıkların yetersizlikleri, donanmaya öncelik verilmemesi, stratejik hatalar, partililik ve subay sınıfının aralarındaki çekişmeleri ve ordudaki düşük morali gerekçe göstermişlerdi. 1913 yazından itibaren Balkan Savaşı'nda tespit edilen eksikliklerin giderilmesi için çalışmalar başlatılmıştı. Balkan Savaşı'ndan sonra Almanya'dan kuvvetli müşavirler getirileceği yerde erkâniharbiye Almanların eline verilmişti. Aslında Balkan Savaşı'ndan önce Osmanlı Ordusu'nda görevli zabitan, küçük zabitan ve efrat münavebeli bir şekilde Alman zabitanını sorumluluğunda eğitime tabi tutulmuşlardı. Hatta 5. Kolordu Komutanı Said Paşa, Alman zabitanının görevleri dışına çıkmamaları, idari işlere karışmamaları konusunda uyarılmasını Hariciye Nezareti'nden istemişti.¹²⁰ Görüldüğü gibi Alman eğitim modeli Balkan Savaşı'nda beklenen faydayı sağlamış değildi. Buna rağmen Aralık 1913'de Liman Von Sanders başkanlığında Alman Askeri Islah Heyeti yirmi subayla İstanbul'a getirilmişti. Bu arada Enver Paşa da muhalif olduklarını düşündüğü 1300 kadar subayı emekli etmiş ve orduya Almanların istediği şekle getirmişti. Bundan sonra değişik mahfillerde Alman Islah Heyeti'nin başarılı olduğu ve Osmanlı Ordusu'nun Prusya Ordusu'na benzediği ve yeterliliğinin hızla arttığı yorumları yapılarak yeni bir savaş için cesaret veriliyordu. Hâlbuki henüz Türkçeyi tam olarak konuşamayan Alman Heyeti'nin doğu bölgelerine giden subayları görevlerine çok geç başlamışlardı.¹²¹ Buna rağmen Türkiye'nin savaşa girme iradesinin kendi elinde olmadığı General Fiçef'in Sofya'da Mustafa Kemal'e söylediği şu sözlerden anlaşılıyordu: “*Türkiye'nin umumi harbe iştirak etmesi zamanının geldiği Almanya Hükümeti'nce takdir ve tayin edilmiş olacaktır*”. Komutanların birçoğunda yeni bir savaşa girilmesi Balkan Savaşı'nın leke-

120 ATASE. BLH, Klasör:17, Dosya:26, Fihrist:1. (27 Mart 1912 tarihli 5. Kolordu Komutanı Mirliva Said Paşa'nın Hariciye Nezareti'ne gönderdiği yazı)

121 Edward J. Erickson, **I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu**, (çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul 2009, s. 20.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

lerinin silinmesi bakımından heyecanlı bulunuyordu. Bu tarihlerde Sofya’da askeri ataşe bulunan Yarbay Mustafa Kemal, Başkomutanlık Vekâleti Erkan-ı Harbiye Reisi İsmail Hakkı Bey’e gönderdiği 6 Kasım 1914 tarihli mahrem ve özel yazıda, “Başlanılan bu büyük işten Osmanlı milletinin yüzünün gülerek çıkmasını, ordumuzun Balkan Harbinde yüzüne sürülen namus lekelerinin silineceği kutlu zamanın geleceğini ümit ederim” diyerek yeni girilen savaşın bir hesaplaşma olmasını istediği anlaşılıyordu.¹²² Balkan Savaşı’ndan sonra edinilen tecrübeye dayanarak komutanlardan büyük bir savaşa girilmesine itiraz etmeleri beklenirken, komutanların tek itiraz ettikleri konu, Bulgarların savaşa girmelerinin beklenmesi idi.

122 Ahmet Tetik, **Sofya Askeri Ataşesi Mustafa Kemal’in Raporları** (Kasım1913-Kasım 1914), Ankara 2007, s. 483-484.

KAYNAKÇA

A) Arşiv Belgeleri

- **ATASE. BLH**, Klasör:129, Dosya:36, Fihrist:01-31. (16 Ocak 1913 tarihli 5. Kolordu,14. Süvari Alay'da misafir Yüzbaşı Hakkı Bey'in raporu)
- **ATASE. BLH**, Klasör:17, Dosya:26, Fihrist:1. (27 Mart 1912 tarihli 5. Kolordu Komutanı Mirliva Mehmet Sait Paşa'dan Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazı)
- **ATASE. BLH**, Klasör:21, Dosya:42, Fihrist:01. (12 Ekim 1912 tarihli Osmanlı Ordusu Erkan-ı Harbiyesi Riyaseti'ne gönderilen yazı)
- **ATASE. BLH**, Klasör:125, Dosya:19, Fihrist:13. (7 Kasım 1912 tarihli Başkomutanlık Vekâleti'ne Kavala Alay Kumandanı Vekili İbrahim'in gönderdiği yazı)
- **ATASE. BLH**, Klasör:161, Dosya:173, Fihrist:27-04. (23/24 Ekim 1912 tarihli 7. Fırka Komutanı Hilmi Bey'in ifadesi)
- **BOA. Y. MTV**, Dosya no:309, Gömlek no:99. (15 Mayıs 1908)
- **BOA. DH. MKT**, Dosya no:2650, Gömlek no:29. (7 Kasım 1908)
- **BOA. DH. MKT**, Dosya no:2710, Gömlek no:81. (18 Ocak1909)
- **MMZC**, Devre:1, İnikad:41, cilt:2, Sene:2, s. 328-329. (2 Şubat 1325/15 Şubat 1909)

B) Araştırma ve İnceleme Eserler

- A. B., "Balkan Harbinin Sebepleri", **Tasviri Efkar**, 3 Mayıs 1943, no:5379:1022, Tefrika:16.
- Ahmet Cevat, **Haram Yiycilik Felaketlerimizin Esbabı**, Dersaadet 1329.
- Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım** c. I, İstanbul 1992.
- AKYAZ, Doğan, **Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi**, İstanbul 2002.
- AKYÜZ, Yahya, "Balkan Savaşlarının Eğitimsel Nedenleri ve Sonuçları", **90. Yılında Balkan Savaşları ve Lüleburgaz Muharebeleri, Ulusal Sempozyum**, Lüleburgaz 2002, s. 88-110.

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

- Ali Fethi, “İnkılâbı Ahirde Osmanlı Ordusu’nun Politikaya Suret-i Müdahalesi”, **Asker**, s. 3, İstanbul 1324, s. 122-127.
- ALKAN, Ahmet Turan, **II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset**, Ufuk Kitap, İstanbul 2006.
- ARAS, Tevfik Rüştü, **Görüşlerim**, İstanbul 1968.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Zabit ve Kumandan İle Hasbihal**, İstanbul 2006.
- BALİ, Rıfat N., “Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük-II”, **Tarih ve Toplum**, c. XXXII, sayı:191, Kasım 1999, s. 270-280.
- BARTLETT, Ashmead, **Esbab-ı Hezimet ve Felaketimiz**, (Müt. Ebulnüzhet Hakkı), Dersaadet 1329.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, c. II/2, Balkan Savaşları, Ankara 1991.
- Bekir Fikri, **Balkanlarda Kuvve-i Seyyare**, İstanbul 1985.
- Bekir Sıtkı, **Garp Ordusu Harekâtı, Cavid Paşa Kolu ve Vardar Ordusu**, İstanbul 1331.
- Cafer el-Askeri, İsyancı Arap Ordusunda Bir Harbiyeli, (terc: Halit Özkan), İstanbul 2008.
- CONKER, Mehmet Nuri, **Zabit ve Kumandan**, İstanbul 1998.
- ÇAM, Yusuf, **Atatürk’ün Okuduğu Dönemde Askeri Okullar (1792-1902)**, Ankara 1991.
- DANİŞMEND, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. IV, İstanbul 1972.
- ERİCKSON, Edward J., **I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Ordusu**, (çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul 2009.
- ERKİN, Behiç, **Hatırat 1876-1958**, (haz. Ali Birinci), Ankara 2010.
- FEVZİ, **Garbi Rumeli’nin Sureti Ziyat ve Balkan Harbinde Garp Cephesi**, İstanbul t.y.

- Genelkurmay Atase Başkanlığı, **Balkan Harbi Garp Ordusu, Vardar Ordusu ile Ustruma Kolordusunun Harekât ve Muharebeleri**, c. III/1, Ankara 1979.
- Genelkurmay Başkanlığı, **Balkan Harbi Garp Ordusu Karadağ Cephesi**, c. III/3, Ankara 1984.
- GOLTZ, Von der, **Genç Türkiye'nin Hezimetî İmkân ve İ'tilası**, (mütercim: H. Cevdet), Dersaadet 1332.
- GÖRGÜLÜ, İsmet - ÇALIŞLAR, İzzettin, **On Yıllık Savaşın Günlüğü Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları Orgeneral İzzettin Çalışların Günlüğü Hatırat-ı Harbiye 1328-1329**, İstanbul 1997.
- H. Cemal, **Yeni Harp Başımıza Tekrar Gelenler Edirne Harbi, Muhasarası, Esaret ve Esbab-ı Felaket**, Dersaadet 1332.
- Hasan Amca, **Doğmayan Hürriyet: Bir Devrin İçyüzü: 1908-1918**, İstanbul 1989.
- HAZERFAN, Ahmet, "Bir Çavuşun Balkan Harbi Anıları-I", **Tarih ve Toplum**, sayı:21, Eylül 1985, s. 148-152.
- İbrahim Hilmi, **Balkan Harbinde Askeri Mağlubiyetlerimizin Esbabı**, İstanbul 1329.
- İbrahim Hilmi, **Balkan Harbinde Neden Münhezim Olduk**, c. I, İstanbul, 1329.
- İbrahim Hilmi, **Maarifimiz ve Servet-i İlimiyemiz**, (haz. Melek Dosay Gökdoğan), Ankara 2000.
- İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralarım (1884-1918)**, (haz. Sabahattin Selek), İstanbul 1969.
- JEK, **Balkan Harbi'nden Sonra Şarkta Almanya**, İstanbul 1331.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Hüküm Gecesi**, İstanbul 2010.
- KOCABAŞ, Süleyman, **Son Haçlı Seferi Balkan Savaşı**, İstanbul 2000
- KURŞUN, Zekeriya, "II. Meşrutiyet'in İlk Beyannamesi: Üçüncü Orduya Selam", **100. Yılında II. Meşrutiyet: Gelenek ve Değişim Ekseninde**

I. Balkan Savaşı Öncesinde Osmanlı Askerinin Talim ve Terbiyesi

Türk Modernleşmesi Uluslar arası Sempozyum, 22-24 Ekim 2008, İstanbul 2009, s. 15-26.

- M. A., **Hunin Sahifeler**, İstanbul t.y.
- Mahmut Muhtar Paşa, **Balkan Harbi “Üçüncü Kolordu’nun ve İkinci Doğu Ordusu’nun Muharebeleri”**, İstanbul 2003.
- Mahmut Muhtar, **Acı Bir Hatıra 1328 Balkan Harbi’nde Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa’nın Hatıratına İkinci Şark Ordusu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa’nın Cevabı**, Kahire 1932.
- MARDİN, Şerif, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İstanbul 1994.
- MARDİN, Şerif, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908, İletişim**, İstanbul 2006.
- Mehmet Nihat, **1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi**, c. I, İstanbul 1340.
- Mehmet Nihat, **1328-1329 Balkan Harbi ve Trakya Seferi**, c. II, İstanbul 1340.
- Mehmet Nihat, **Balkan Harbinde Çatalca Muharebesi**, İstanbul 1341.
- Mehmet Niyazi, **Şark Ordusu’nda Aziz Paşa Fırkası**, İstanbul 1331.
- MONDEZİR, Piyaron De, **Edirne Muhasarası 1912-1913**, İstanbul 1331.
- ÖZTUNA, Yılmaz, **Avrupa Türkiyesi’ni Kaybımız**, İstanbul 2006.
- REMOND, Georges, **Bir Fransız Gazetecinin Balkan Harbi Hatıraları Mağluplarla Beraber**, (haz. Muammer Sarıkaya), İstanbul 2007.
- Selanikli Bahri, **Balkan Harbinde Garp Ordusu**, İstanbul 1331.
- SOYLU, Ramazan, “1912 Balkan Harbi’nde Vardar Ordusu Komutanı Zeki Paşa’nın Hatıratı”, İ.Ü. SBE., **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul 1996.
- SÜERDEM, İsmail Hakkı, **Anılarım, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e**, (haz. O. Avcı), İstanbul 2004.
- TAŞKIRAN, Cemalettin, **Yüzyıllardır Harbiye**, İstanbul 2009.

- TETİK, Ahmet, **Sofya Askeri Ataşesi Mustafa Kemal'in Raporları** (Kasım 1913-Kasım 1914), Ankara 2007.
- TROÇKİ, Leon, **Balkan Savaşları**, (çev. Tansel Günay), İstanbul 1995.
- Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları **Harbiye'den Dersim'e 1890-1914**, (haz. Sami Önal) İstanbul 2006.
- WAGNER, H., **Bulgar Ordusu'yla Muzafferiyete Doğru**, (Mütercim: Said), İstanbul 1331.
- WAYLET, Bonyar, JACKH, Ernst, **İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu**, (çev. Vedat Atila), İstanbul 2004.
- ZEYREK, Suat, "Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri", İ.Ü. SBE., **Basılmamış Doktora Tezi**, 2012.